KÖYÜ CANLANDIRMA HAREKETİ OLARAK
KÖY ENSTİTÜLERİ

Abdullah ELMAS

İKSAD
Publishing House

KÖYÜ CANLANDIRMA HAREKETİ OLARAK

KÖY ENSTİTÜLERİ

Abdullah ELMAS

İKSAD
Publishing House

Copyright © 2020 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or transmitted in any form or by any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of Economic Development and Social Researches Publications®
(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)
TURKEY TR: +90 342 606 06 75
USA: +1 631 685 0 853
E mail: iksadyayinevi@gmail.com
www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.
Iksad Publications – 2020©

ISBN: 978-625-7279-96-3
Cover Design: İbrahim KAYA
December / 2020
Ankara / Turkey
Size = 14,8 x 21 cm

ÖNSÖZ

Köy enstitüleri, TBMM'de 17 Nisan 1940 da kabul edilen 3803 sayılı yasayla kurulmuş olup ilkokul üzerinde 5 yıl eğitim veren yatılı kurumlardı. Sınavla enstitüye kabul edilmiş, sağlıklı kırsal kesim çocuklarının tüm öğrenim giderleri devlet tarafından karşılanırdı. Yasadaki ifadesiyle, *"Köy öğretmenini ve köye yarayan meslek erbabını yetiştirmek üzere tarım işlerine uygun toprağı bulunan yerlerde açılan*" bu eğitim kurumları, "*eğitim-öğretim hizmetleri yanında araştırma, inceleme, üretim ve yönetim süreçlerini de barındırmaları nedeniyle okul değil, 'enstitü' olarak adlandırılmışlardır.*" 1954 yılında kapatılışlarına kadar bu kurumlar, Türkiye'nin toplumsal hayatına nicel ve nitel yönden küçümsenmeyecek değerler katmışlardır. Enstitülerin hedef kitlesi, Türkiye'nin kırsal kesimi ve orada yaşayan vatandaşlardır.

Köy enstitüleri uygulamada kaldıkları 14 yıllık sürede (1940-1954) 1940'lı yılların ikinci yarısında özgün yapılarında bazı değişikliklere rağmen Türkiye'ye çok şey kazandırmışlarıdır. Dengeli bir dağılımla 21 yerde açılmış köy enstitüleri, tüm varlıklarıyla büyük bir değer ifade

ederler. Bu süre içinde 17.000'i aşkın öğretmen, 8 .000 civarında eğitmen, 2 500'e yakın sağlık memuru yetiştirerek Türkiye'nin en ücra köylerine eğitim ışığının ulaşmasını sağlamışlardır. 16.000 civarında köy okula kavuşmuştur. Kazanımları uluslararası düzeyde benimsenerek UNESCO tarafından gelişmekte olan ülkelere model olarak önerilmiştir. Yine UNESCO'ca saptanan 22 evrensel eğitim ilkelerinden 15 tanesinin köy enstitüsü uygulamasında mevcut olduğu bildirilmiştir. Bunların da ötesinde köy enstitülerinin asıl unutulmaması gereken yanı, Türkiye'nin aydınlanmasına yaptığı hizmettir. Cumhuriyet tarihinde doğrudan halka ulaşan ilk aydınlanma modeli olan enstitülerin, Türkiye'nin bugün ulaştığı aydınlanma düzeyinde en büyük pay sahiplerinden biri olduğu unutulmamalıdır.

Abdullah ELMAS

Siirt-2020

İÇİNDEKİLER

S. No

İÇİNDEKİLER..... iii
GİRİŞ.....5
1.1. KÖY ENSTİTÜLERİ.....10
1.1.1. Köy Enstitülerini Ortaya Çıkaran Nedenler..12
1.1.2. Köy Enstitülerinin Yasal Temeli.....35
1.1.3. Köy Enstitülerinin Kurulması.....44
1.1.4. Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsünün Açılması.....48
1.1.5. Köy Enstitülerinin Örgütsel Yapısı.....55
1.1.6. Köy Enstitülerinin Kapatılma Süreci.....63
1.2. KÖY ENSTİTÜLERİNİN TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNDE YERİ VE ÖNEMİ.....71
KAYNAKÇA.....84
ÖZGEÇMİŞ.....88

GİRİŞ

Köy Enstitüleri, 17 Nisan 1940 tarihinde ve 3803 sayılı kanunla Türkiye'nin yirmi bir yerinde öğretmen ve diğer meslek elamanlarını yetiştirmek için kurulan öğrencisi köyden alınan ve 27 Ocak 1954 yılına kadar hizmet eden demokratik ve yatılı eğitim kurumlarıdır. 1940'lı yıllara bakıldığında nüfusun %80'i köylerde yaşadığı ve hala birçoğunun Atatürk devrimlerinden haberi olmadığı görülmektedir. Köylerde yoksulluk, hastalık ve cahilliğin hüküm sürdüğü görülmektedir. İlköğretim Genel Müdürü Tonguç ve Bakan Yücel öncülüğünde başlayan ve Türkiye'nin yirmi bir yerinde açılan Köy Enstitüleri, döneminin en çağdaş kurumları olduğu söylenebilir. Ünlü eğitim bilimci John Dewey' in hayallerimdeki okullar dediği ve UNESCO tarafından kalkınmakta olan ülkelere tavsiye edilen ve hala bazı ülkeler tarafından örnek alınarak uygulamaya konulan Köy Enstitüleri kuruluşu, eğitim ve öğretmen yetiştirme anlayışı ve kapatılışıyla büyük tartışmalara ve eleştirilere neden olmuştur ve bu tartışmaların günümüzde de hala devam ettiği görülmektedir.

Enstitülerin amacı, Köy Enstitüleri Kanunu'nun 1'inci maddesinde belirttiği gibi köye öğretmen, sağlık elamanı ve diğer meslek uzmanlarını yetiştirmek ve tarım ve hayvancılığa elverişli yerlerde köy enstitüleri kurularak enstitülülerin çok yönlü yetişmesini sağlamak şeklinde ifade edildiği görülmektedir. Enstitüler köyü ve köylüyü içten canlandırılacak eğitim neferleri yetiştirmeyi amaç edindiği için köyün ihtiyaç duyduğu ziraat, hayvancılık, sağlık elamanı ve öğretmen yetiştiren kurumlar olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle köy enstitülerinin bir den çok amaca hizmet eden kurumlar olduğu görülmektedir (Erçelebi, 1998: 146). Köyü ve köylüyü kalkındırma hedefi ve vizyonu ile kurulan köy enstitüleri Atatürk devrimlerini tüm köylere ulaştırmak, köylülere demokrasi bilincini yerleştirmek, köylüleri modern bilgi ve araç gereçlerle donatarak muasır medeniyetler seviyesine çıkarmak ve bu amaçlar için yine bu köylüleri yetiştirecek liderlerin köyün içinden çıkararak yetiştirmek ve yetiştirdikten sonra onlara liderlik yapması için tekrar köye göndermek olacaktı (Akşin, 1997: 406). Köy enstitüleri eğitim kurumları olmaktan ziyade topyekûn toplumsal kalkınmayı amaçlayan bir eğitim hareketi

olması ve kaynağını yine kendisinden alan eğitim kurumları olması nedeniyle incelenmesi özel anlam taşıyan eğitim kurumlarıdır.

Günümüz koşullarıyla günümüzün kavram ve değer yargılarıyla Köy Enstitülerini değerlendirmek bilimsel açıdan onaylanmayan bir yaklaşımdır. Dolayısıyla Köy Enstitüleri de her toplumsal kurum gibi evvelden beri ve sonsuza değin haklılığı ya da doğruluğu olan kurumlar değildir. Köy Enstitülerini değerlendirmek için dönemin sosyal, ekonomik ve siyasi koşullarını tarihsel bir bakış açısıyla ve bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmek gerekir ki böyle yapılmadığı takdirde yanlış ve tutarsız değerlendirmelere neden olur ve sadece bu kurumlarla ilgili yapılan tartışmalara bir yenisini daha eklemekten başka bir amaca hizmet edilmiş olunmaz.

Köy Enstitüleri üzerine bugüne kadar çok şey yazılıp çizilmesine, pek çok yönü ile yerli ve yabancı eğitim bilimcilere; araştırma inceleme konusu olmasına ve geniş bir alan yazın oluşmasına rağmen duygusal yaklaşımlar ve siyasal saplantılardan dolayı bu kurumlar hala tam anlamıyla anlaşıldığı ve tanındığı söylenmez. Bu

çalışmada köy enstitülerini özlemle ‘sembolleştirmek’ ve ‘efsaneleştirerek’ anmak ya da Köy Enstitüleri ile ilgili sürdürülen tartışmalara bir yenisini daha eklemekten ziyade Köy Enstitülerinin kuruluşu, teşkilatlanması, uygulamaları, yasal temeli, kapatılması ve Türk eğitim sistemindeki yeri üzerine yoğunlaşılmıştır.

Eğitimin, bir ulusun dünya ulusları arasındaki yerini ve yaşam düzeyini belirleyen en önemli öğelerden biri olduğu düşünüldüğünde, eğitim alanındaki geçmiş deneyimlerin doğru değerlendirilerek bu deneyimlerden ders çıkarılması gereğinin tartışılmaz olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışma, Köy Enstitüleri deneyimi denetim boyutunda ele alınmıştır. Köy Enstitüleri eğitim tarihimizde, özgün yönleriyle eğitim sistemimizde derin izler bırakmış, yoğun tartışmalara yol açmış kurumlardır. Bu yönleriyle incelenmesi özel anlam taşıyan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Köy Enstitüleri II. Dünya Savaşı’nın çok güç koşullarında varlığını sürdürmüş, bu ağır koşullara karşın birçok nitelikle donatılmış eğitimciler yetiştirmeyi başarmıştır. Her şeyin ekonomik olanaklara bağlı olmadığını, olumlu

bir örgüt ikliminin oluşturulması ve günümüz öğretmen yetiştirme uygulamaları açısından önemli bir sorun olan yüksek insani değerlerle donatılmış nitelikli eğitimci yetiştirilmesi bakımından da incelenmesi özel bir anlam ifade eden kurumlardır.

1.1. KÖY ENSTİTÜLERİ

Her toplumsal kurum gibi köy enstitülerinin de kendiliğinden, doğal, ezeli ve ebedi haklılığı ve/veya doğruluğu olan kurumlar olmadığı; bugünün değer ve kavramlarıyla geçmişi okumak, geçmişin değer ve kavramlarıyla bugünü değerlendirmenin yanlış olduğu görülmektedir. 1930'lu ve 1940'lı yıllardaki koşulların ürünü olan köy enstitülerini değerlendirebilmek için dönemin ekonomik, siyasal ve toplumsal özelliklerini göz önüne alarak konuya çok yönlü yaklaşılması gerekir. Tarihsel bağlamı içinde ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınmadığında köy enstitülerine ilişkin birbirinden farklı değerlendirmeler ve çelişkili açıklamalar yapılabilmektedir.

Tarih asla yalıtılmış bir veya birkaç öğenin(kurumun) bağımsız gelişiminden ibaret değildir (Olman, 2006: 34). Köy enstitülerinin ortaya çıkışını, yapı ve işleyiş özelliklerini ve kapatılmalarını Türkiye'nin kapitalistleşme süreci içinde diğer kurumlarla ilişkileri çerçevesinde değerlendirilmesi gerekir.

Köy enstitüleri üzerine değerlendirmeler yapan kişilerin kim oldukları ve siyasal kimlik ve anlayışlarına göre farklı görünebileceklerinin göz ardı edilmemesi gerekir. Köy enstitülerini kimilerine" Kemalizmin Köydeki Truva Atı ya da Tımarlı Sipahi Ocağı" (Karaömerlioğlu, 1998) gibi, kimilerine "disiplin ve özgürlüğü kaynaştırabilen, örnek bir proleter rejimin okulu" (Duhamel, 1998) gibi gösteren şeyin söz konusu kişilerin benimsedikleri ideolojiler olduğu görülmektedir. Benzer biçimde, köy enstitülerini "bozkırdaki çekirdek" mi, yoksa "bozkırda açan bir çiçek" mi olduğu yönündeki tartışmalara da ideolojik farklılıktan kaynaklandığı görülmektedir. Bu demek değildir ki, Köy Enstitülerinin tarihsel gerçekliğine farklı bakış açıları ile bakmanın bir sonucu olarak ortaya çıkan farklı kanı ve değerlendirmelerin her biri eşit değere sahiptir. Eğer böyle olsaydı herkesin bir köy enstitüleri imgesi olduğu görülürdü. Oysa köy enstitülerine en zayıfın- yüzyıllarca ezilen, ihmal edilen köylü milleti- perspektifinden yaklaşılması ile görülen şeyler, egemenlerin-dönemin siyasi ve bürokratlarının- perspektifinden görünenlerle bir ve aynı olmamaktadır. Örneğin köy enstitülerine kentlerde yaşayan çocukların alınıp alınmaması tartışmasında

takınılacak tutumun kişilerin perspektifine göre değiştiği görülmektedir. En zayıfın yani köylü çocukların perspektifinden bakıldığında bu uygulamanın pozitif ayrımcılık olarak görülüp takdir edildiği; bir başka (örneğin dönemin milletvekillerinden Kazım Karabekir'in) perspektiften bakıldığında kentli çocuklara yönelik haksızlık olarak değerlendirilebileceği görülmektedir. O yüzden köy enstitülerinin kuruluşu, yapı ve işleyişi konusuna değinilmeden önce köy enstitülerini ortaya çıkaran faktörlere ve dönemin sosyo-ekonomik koşullarına değinilmesinde yarar görülmektedir.

1.1.1. Köy Enstitülerini Ortaya Çıkaran Nedenler

Türkiye'de nüfusun çoğunun yaşamakta olduğu köylerde ilköğretimi hızlı ve kolaylıkla yaymak, aynı zamanda bu köylerde modern tarım ve hayvancılığı geliştirmek ve köylünün kalkınmasını ve bilinçlenmesini sağlamak amacı hükümeti; genel esasları ve içeriği aşağıda anlatılacak olan Köy Enstitülerini kurmaya ve mezunlarını istihdam edebilmek üzere kanuni yetki istemeye yöneltmiştir.

Bu amaçla düzenlenen ve 17 Nisan 1940 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nce kabul edilen 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunun içerdiği hükümleri açıklamadan önce ülkemizde okuma yazma oranları, ilköğretimin genel durumu ve köylerdeki okullaşma oranı ile eğitimde teftiş durumuna değinilecektir.

1.1.1.1. İlköğretimin Durumu ve Köyler

1935 nüfus sayımı istatistiklerine göre bu sayımın yapıldığı tarihte Türkiye'de erkek nüfusun %23,3' ü, kadınların %8,2'si okuma yazma bilmekte olduğu; erkeklerin % 76,7'si, kadınların da %91,8'i okuma yazma bilmediği ve aynı yıl istatistiklerine göre 10 binden az nüfuslu yerlerde okuma-yazma bilmeyenlerin oranı %89,3 iken 10 binden çok nüfuslu yerlerde %59,7 olduğu görülmektedir. (MEB, 1941: 1).

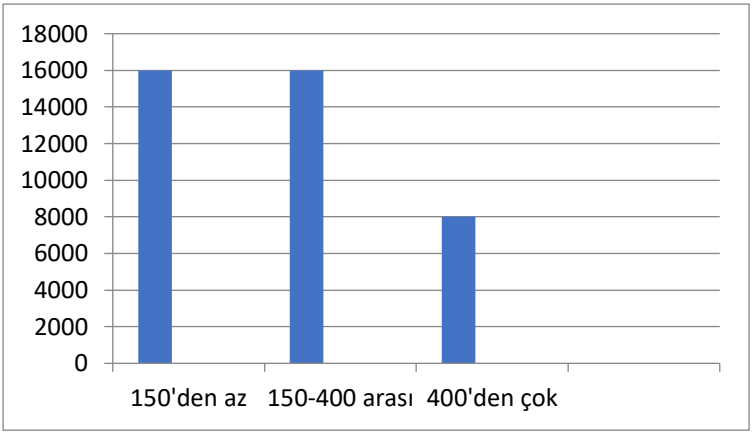

Şekil 1. 1935 Yılı Nüfus Yoğunluğuna Göre Köy Durumu (Tonguç,1946)

İstatistik Umum Müdürlüğü'nün 1940 ders yılı başlangıcında yayınladığı istatiksel verilere göre şehir ve kasabalarda bulunan eğitim çağındaki çocukların okuma-yazma bilmeyenlerin oranının %39,4; köyde okuma-yazma bilmeyenlerin oranı %78 olduğu; yine bu verilere göre Türkiye'de 7-16 yaşa arasında 3.749.909 çocuk bulunduğu ve bunlardan okuma yazma bilmeyenlerin oranı %70,6 olduğu görülmektedir (MEB, 1941: 2).

Kanunen zorunlu eğitim çağındaki çocukların şehir ve kasabalarda %60'ı, köylerde ise ancak %20' si okutulabilmektedir (MEB, 1940: 3). Zorunlu eğitimi

tamamlamak zorunda olan çocukların büyük çoğunluğunun köylerde olduğunu ve okullaşma işine köylerden başlanması gerektiği görülmektedir.

1.1.1.2. Aktif Nüfus

Köy Enstitülerinden önce, köylerde ve köy yapısındaki kasabalarda oturan eğitimsiz halkın durumuna bakıldığında yaşlı, çocuk ve engelliler hariç aktif nüfusu oluşturan insanların durumu Tablo 8'de görüleceği üzere şöyledir (Küçük İstatistik Yıllığı 1937-1938):

Tablo 1. Nüfusun Mesleklere Dağılımı

Meslek	Yüzde (%)
Çiftçi	81
Sanayi ve Maden İşinde Çalışanlar	8
Memurlar	5
Ticaretle Uğraşanlar	4
Serbest Meslek İcra Edenler	2

Kaynak: İUM (İstatistik Umum Müdürlüğü), 1938

Tablo 1'e bakıldığında geri kalmışlığın en yoğun olduğu yer, faal nüfusun % 81'ini teşkil eden çiftçilerin yaşam alanı olan köyler olduğu görülmektedir. Üretici kesimin % 81'inin modernlikten uzak ve eğitimsiz halde bulunması

birçok bakımdan üzerinde önemle durulması gereken bir husus olarak göze çarpmaktadır.

Bu nedenle devlet, süratle köylerin kalkınması, köylünün okutulması ve eğitilmesi, üretim kabiliyetlerinin arttırılması, sağlık işlerinin yoluna konulması aynı zamanda Türk köylüsünün bilinçli bir tüketici haline getirilmesi amacıyla nicel ve nitel olarak bu işi başaracak şekilde rehberler hazırlamayı ve bunları uzun yıllar köylerde istihdam etmek için Köy Enstitülerinden yetiştirilecek köy öğretmenlerini, görevlendirme yöntemini benimsediği görülmektedir.

1.1.1.3. Nüfusun Dağılım Biçimi ve İlköğretim

1940'lı yıllara baktığımızda; Türkiye'nin kırk bin köyü olduğu bu köylerden otuz iki bininde nüfus 400'den az, geri kalan sekiz bin köyde nüfus 400'den yukarıda olduğu, nüfusları 400'den az olan bu otuz iki bin köyün on altı bininde ise nüfus 150'den de az olduğu görülmektedir (MEB, 1941: 3).

Öte yandan kırk bin köyden ancak 4.499'unda öğretmenli ve 3.815'inde eğitmenli okul bulunduğu İstatistik Umum Müdürlüğünce hazırlanan 1939-1940 yılına ait istatistiklerde tespit edilmiştir. Ayrıca bu istatistiklerde; otuz bir bin köyün okulsuz, nüfusları 150'den aşağı on altı bin köyde eğitmen istihdam edilmek şartıyla ilk tahsil çağındaki bütün köy çocuklarını okula kazandırmak ve zorunlu eğitim meselesini yurt genelinde halletmiş olmak için köy öğretmenleri kadrosuna on beş bini okulsuz köylerde görevlendirmek; iki bini eğitmenli köy bölgelerinin merkezlerine açılacak tam devreli okullarda çalıştırılmak; üç bini de eğitmen teşkilatında gezici başöğretmenlik yapmak üzere daha en az yirmi bin öğretmene ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir (İUM, 1940: 10).

O yıllarda Öğretmen Okullarının durumuna bakıldığında her yıl yedi yüz öğretmen yetiştirildiği görülmektedir. Yine o yıllarda öğretmen okullarının, bir taraftan şehir ve kasabaların diğer taraftan köylerin öğretmen ihtiyacını gidermeye çalışması ve yıllık mezun ettiği öğrenci sayısının bakanlığın talebinin altında olması nedeniyle

öğretmen açığını kapatabilecek bir durumda olmadığı görülmektedir.

Ayrıca bina, öğretmen, ders araç-gereçleri yokluğu ve ödenek azlığından dolayı da öğretmen okulları Öğrenci sayılarını arttırmak ve dolayısıyla daha fazla mezun verecek durumda olmadıkları görülmektedir. Tonguç (1946: 300)' a göre Dönemin Öğretmen Okulları, köyün eğitim ve iş hayatını geliştirmeye gücü yetecek durumda değildir. Bu durumu birdenbire değiştirerek, kısa zamanda olumlu sonuç almak hem mümkün görünmemekte hem de işin mahiyetine uymamaktadır. Onun için köy eğitimi ve kalkınmasını kendi özellikleri içinde incelemek, bu hususiyetlere göre tedbirler arayıp bulmak gerekmektedir.

Kısa zamanda ve az masrafla zorunlu eğitimi en ücra köylere kadar yayabilme hususunda şu iki tedbir öngörülmüştür:

a. Nüfusları 400'den az küçük köyler için köy öğretmenleri yetiştirmeye devam edilmesi.

b. (İçeriği bu çalışmanın ilerleyen kısımlarında açıklanacak olan) Köy Enstitüleri aracılığıyla şimdiye kadar yapıldığından farklı bir şekilde köye

öğretmen ve diğer lüzumlu meslek elemanlarının yetiştirilmesi (Tonguç 1946: 300).

1.1.1.4. Köy Eğitmenleri Deneyimi

1936 yılının ilk günlerinde Bakan Arıkan Müsteşar Rıdvan Nafiz Edgüer, Talim Terbiye Kurulu Başkanı İhsan Sungu ve İlköğretim Genel Müdürü İ. Hakkı Tonguç'u bir toplantıya çağırmıştır. Bakan Arıkan; toplantıda köylere öğretmen yetiştirmek zorunluluğundan, ilköğretimi yüzde yüz uygulamak gerektiğinden bahsettikten sonra:

"Askerlikte başarı göstermiş, onbaşı veya çavuşluk gibi rütbe almış olan becerikli köylü delikanlılarından, özellikle küçük köylerde istifade edilemez mi?" Sorusunu ortaya attığı, orada hazır bulunanlardan bir kişi hariç (TTK başkanı İhsan Sungu) diğerleri bunun yararlı olduğunu beyan ettikleri ve böylece toplantıya son verildiği anlaşılmaktadır (E. Tonguç, 2001: 270).

Ondan sonra bu konu üzerinde çalışılmaya başlandığı, önce Orta Anadolu'da (Yozgat, Çorum, Kayseri köylerinde) bir inceleme yapıldığı ve askerliğini yapmış olan köylülerden öğretmen adayı bulunup bulunamaya-

cağı araştırıldığı görülmektedir. İnceleme sonucunda olumlu sonuç alınması ile köy öğretmenlerinden, ilköğretim müfettişlerinden ve ilkokul öğretmenlerinden bir komisyon kurularak araştırma yapıldığı; aynı komisyonun yeniden yetiştirilecek köy eğitmenlerinin (onbaşı ve çavuşları) tabi tutulacağı kursun planlanması, yürütülmesi köy eğitmenlerinin çalışacakları okulların programları ve ders kitapları üzerinde çalışmalar yaptıkları ve bunların taslaklarını hazırladıkları görülmektedir (Tonguç, 1946: 298). 1936 yılında ilk kurs tecrübe amacıyla Eskişehir'in Mahmudiye köyündeki ilkokulda açıldığı görülmektedir. Burada açılmasının amacını Tonguç (1946: 298), Çifteler çiftliğinin ve Harasının vasıtalarından yararlanmak, oradaki ziraat elemanlarından faydalanmak olduğunu söylüyor. Bu kursa alınan eğitmen adaylarından kursu başarı ile bitirenlere "**eğitmen**" adı verilmiştir. İlk deneme kursu olumlu sonuç vermesi ile ertesi yıl eğitmen kurslarının sayısının çoğaltıldığı görülmektedir.

Öte yandan "eğitmen" düşüncesinin kimden kaynaklandığı çok tartışılmaktadır. Bunlardan gerçeğe en yakın olanı ise, düşüncenin Atatürk'ten kaynaklandığı görüşünün ağır basmasına sebep olan şu anekdot'tur: "Bir akşam Çankaya Köşkü'nde küçük köylerin eğitimi sorununu çözmenin zorluklarından söz açan Saffet Arıkan'a, Atatürk, askerliklerini onbaşı ve çavuş olarak yapan köylülerden faydalanabileceğini söyler." Atatürk'e göre, askerde biraz matematik ve geometri bilgisi alarak top bile kullanabilen bu kişiler kısa süreli bir kurstan geçirilerek öğretici olarak istihdam edilebilirler (Uzer, 1939: 3; Balkır, 1998: 156).

Bunun yanı sıra Tonguç (1946:301), köylerin genel yapısı ve durumu, köylerde yapılması planlanan işler ve köylerin ve köylünün topyekûn kalkınması için köylerde çalışacak eğitmenlerin şu özelliklere sahip olması gerektiğini belirtmiştir:

a. Eğitmen adayı köy hayatını bütün yönleriyle yaparak yaşayarak öğrenmiş olmalı ve köye içten bağlanmış olmalıdır.

b. Bilgi, yaş, zeka ve kavrayış bakımlarından köyde yapılması gereken işlerde karşılaşacağı güçlüklerin

üstesinden gelebilecek kapasitede olmalı, azim ve iradesi her yönüyle köy işlerini başarabilmek için üst düzeyde olmalıdır.

c. Köye sade fakat çağın gerektirdiği bir hayatı sokabilmek için yılmadan ve usanmadan çalışabilmelidir.

d. Köyün zorunlu ilköğretim çağındaki çocukları ile yetişkin gençlerine okuma-yazma, yurt yaşam bilgileri ve hesap işlerini güncel pedagojik ilkelere göre öğretebilecek düzeyde olmalıdır.

e. Köyde özellikle eğitim ve tarım işleri gibi refah seviyesini ve genel yaşam seviyesini uygun standartlara taşıyacak işler bakımından devleti temsil edebilecek kabiliyette olmalı ve bu bakımdan köylüye rehberlik etmelidir.

f. Köyün kaderi ile kendi kaderinin ve bunlarla devletin kaderinin birbirine bağlı olduğunun farkında olarak çalışmalıdır.

Eğitmenler yetiştirilmesi için açılan kursları Ziraat Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı'nın ortaklaşa yürüttükleri anlaşılmaktadır.3228 sayılı kanun ile her bakanlığın alanına giren işleri tespit edilmiştir. Kurslara askerliğini bitirmiş, köyünde ziraat işiyle meşgul olan eğitmen adaylarını seçilerek alınmaktadır. Bunlar kurslarda onar kişilik gruplara ayrılarak eğitime tabi tutulmuşlardır. Eğitim, kültür dersleri ve ziraat faaliyetleri olarak başlıca iki safhaya ayrıldığı görülmektedir.

Ayrıca her grubun başında köylerde başarılı işler çıkarmış öğretmen okulu mezunu bir kültür dersi öğretmeni ve işlerin çeşidine göre ziraat dersi öğretmenleri bulunduğu anlaşılmaktadır. Kursların, köy enstitüleri kurulduktan sonra köy enstitülerinde açıldığı, bu nedenle enstitü faaliyetleri ile kurs faaliyetlerinin birbirine paralel ve birbirini besleyecek şekilde devam ettirildiği görülmektedir. Yönetim personeli bakımından enstitülerin; müdür, müdür yardımcısı, muhasebe memuru gibi unsurları, kursları idareye memur edilen grup ve eğitim şefi olarak çalışan ilköğretim müfettişleriyle birlikte iş yaptıkları görülmektedir (MEB, 1941: 36).

Öte yandan kurstan mezun olan eğitmenler ilk yılda kendi köylerine stajyer eğitmen olarak tayin edildikleri ve 7-10 eğitmenin bulunduğu köylerden bir bölge teşkil edildiği görülmektedir. Bu bölgede bulunan eğitmenlerin başlarında onları kurslarda yetiştirmiş kültür dersleri öğretmenlerinden biri gezici başöğretmen olarak çalıştığı görülmektedir. Ayrıca 8-10 eğitmen bölgesinden oluşan bir bölgede, denetim ve teftiş işlerini yürütmek üzere ilköğretim müfettişi görevlendirilmektedir. Bu yapılanma ile eğitmenler gezici başöğretmen ve ilköğretim müfettişleri tarafından iş başında da yetiştirildikleri görülmektedir (MEB, 1941: 37).

Bunun yanı sıra ilk tayinlerinde on lira ücret alan eğitmenler başarı gösterdikçe ücretlerinin arttığı ve ayrıca kendilerine üretim araçlarının devletçe parasız verildiği anlaşılmaktadır. Eğitmenlerin çalıştıkları köy ilkokulları-na 7-9 yaşlarındaki köy çocukları alındığı ve bu çocukların üçüncü sınıfı bitirinceye kadar yeni öğrenci alınmadığı görülmektedir. Üçüncü sınıfı bitiren çocuklar ilköğretimin birinci kademesini bitirmiş sayıldıkları, daha sonra bunların gece derslerine tabi tutuldukları, bu kademe bu

şekilde bitirdikten sonra birinci sınıfa yeniden öğrenci alındığı görülmektedir. Öte yandan 1941 yılına kadar 5.200 eğitmen yetiştirildiği ve bu eğitmenlerin çalıştıkları yerlerin 518 gezici başöğretmenlik bölgesine ayrıldığı tespit edilmiştir (MEB, 1941: 37).

Ayrıca Köye Eğitmen yetiştirme işi işin gereken yasal tedbirler TBMM'ce alınmış ve bu iş yılda 1500-2000 eğitmen yetiştirilecek şekilde teşkilatlandırılmıştır. Eğitmenlerin, ilkokul birinci üçüncü sınıfa kadar olan programların tatbik edilmesi ve bundan başka köylerde okul binalarını yaptırma, örnek bahçeler kurma, ziraat işlerini bilimsel bir şekilde başarma, köy sağlık işlerinde okul öğrencilerine ve köylüye yardım etme bakımlarından da çok önemli rolleri yerine getirdikleri görülmektedir.

Öte yandan Köy Enstitülerinin pilot uygulaması olarak deneme amaçlı başlanan köy eğitmenleri deneyiminden olumlu sonuçlar alınması ile Bakanlar Kurulu'nun, eğitmen deneyimini genişletmeyi, yasal olarak teşkilatlandırmayı yararlı ve zorunlu bulduğu ve bu amaçla bir kanun tasarısı hazırladığı görülmektedir. Hazırlanan kanun tasarısı 11 Haziran 1937 tarihinde

TBMM'de kabul edilmiş ve Köy Eğitmenleri Kanunu (Kanun no: 3238) adıyla 24.06.1937 tarihinde Resmî Gazete (Sayı: 3639)'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Pilot uygulama olarak başlatılan Köy Eğitmenleri Projesine başarılı sonuçlardan dolayı Köy Enstitüleri kurulduktan sonra da devam edilmiştir.

Köy Eğitmenleri Kanunu (Kanun no: 3238) ile:

1- Nüfusları öğretmen gönderilmesi için yeterli olmayan köylerin eğitim ve öğretim işlerini yapmak, ziraat işlerini bilimsel ve modern bir şekilde yapılması için köylülere kılavuzluk etmek üzere köy eğitmenleri yetiştirilmesi ve atanması,

2- Eğitmenlerin mili eğitim ve tarım bakanlığı tarafından; tarımsal faaliyetleri yaptırmaya müsait okul veya çiftliklerde açılan kurslarda yetiştirilmesine,

3- Eğitim Bakanlığınca seçilen ilköğretim müfettişleri ile ilkokul öğretmenlerinin eğitmenleri yetiştirmek için görevlendirilmesine ve bunların maaş ve ücretlerinin mensup oldukları özel idare bütçelerinden karşılanmasına ayrıca eğitmenlerin,

kurslarda eğitimlerini tamamladıktan sonra atandıkları köylerden lüzumu kadar birleştirilmesiyle bölge oluşturulmasına ve bu bölgelere eğitmenleri yetiştirme kurslarında görev almış öğretmenlerden gezici başöğretmen tayin edilmesine,

4- Köy eğitmenlerinin bulunduğu illere Bakanlar Kurulu kararı ile aylık maaşlarının gönderilmesine ve Ziraat Bakanlığınca eğitmenlere karşılıksız tohum, fidan, damızlık ve tarım aletleri gibi araçların gönderilmesi

5-Eğitmenlerin kurslara alınması yetiştirilmesi, köylerdeki görevleri, Tarım Bakanlığınca verilecek araçları gerektiğinde köylü için nasıl kullanacakları, işlerinin teftiş ve denetimi Eğitim ve Tarım Bakanlığınca ortaklaşa kararlaştırılmasına ve bu kanun hükümlerini uygulanmasından İçişleri, Eğitim, Maliye ve Tarım Bakanlığı sorumlu olması kararlaştırılmıştır (Resmî Gazete, 1937, sayı: 3639).

1935-1936 ders yılından itibaren açılmaya başlanan eğitmen kursları deneyimi yıllar geçtikçe daha iyi sonuçlar alınmasıyla eğitmen adaylarının sayısı her yıl arttırılmış ve kapatıldığı 1947 yılına kadar bu kurslarda 8.675 eğitmen yetiştirilmiştir. Bunlar 7.090 köyde okul açmış. Bu okulların birinci sınıflarında 59.129, ikinci sınıflarında 89.260, üçüncü sınıflarında 62.123 öğrenci olduğu tespit edilmiştir. Oysa 1933-1934 yıllarında köy okullarının tamında 313.169 öğrenci olduğu görülmektedir (Tonguç, 1998: 548).

Tonguç, eğitmenli okulların fayda sağlayıp sağlamadığını tespit için eğitmenli okullardan mezun olup Köy Enstitülerini kazanan öğrenciler üzerinde yaptırdığı araştırmaya 35 ilin 218 köyünden gelen 500 çocuk katılmış ve sonuçların hep olumlu yönde olduğu hatta maarif müfettişlerinin bile tespit edemeyeceği hususların ortaya çıktığı görülmüştür. Tonguç, yapılan araştırmanın sonucu "*Eğitim Yoluyla Canlandırılacak''* köy adlı eserin ikinci basımında (1947) yer vermiştir (Tonguç, 1998: 549).

Öte yandan Eğitmen deneyiminin verimini, Aksu Köy Enstitüsü ve Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü mezunu Türkoğlu (2009: 470-471) bir anısında şöyle dile getirmiştir:

> Öğrenci olarak Aksu Köy Enstitüsüne gittiğim 1940 yazında, Gazipaşa'nın Bilhos köyünden Hasan Uysal, eğitmen kursundaydı. Karatepe'den yayla komşumuzdu. Onları kendi köylerinden tanırdım. Bilhos Köylülerinin tümü Ş harfini Solarak söylerdi askere gidip gelenlerde bile küçük bir değişiklik olmazdı. Küçüklüğümüzde bize bunun köyün suyundan ileri geldiği değişmeyeceği söylenirdi. Okulu, okumuşu, camisi olmayan bir dağ köyüydü, Bilhos. Uysal'ı, çalışkanlığı filan olmayan bir köy sakini olarak bilirdim. Ben enstitüye gittiğimde onların kursu açılalı 3-4 ay olmuştu. Yayla komşumuzun Ş harflerini yerli yerinde söyleyerek konuştuğunu görünce şaşırdım. Kendine çeki düzende vermişti. Öteki eğitmen adayları ile birlikte dersten derse işten işe koşuyordu. Onların öğretmeni Alanya eski Başöğretmeni Hakkı Uğur,

> Gazipaşalı öğrencileri anlatıyordu. Bu kurs sizin Bilhos köylüsünün dilini bile değiştirdi. Görüyorsunuz Hasan Uysal'ı diyordu. İki üç yıl sonra Bilhos yaylasına Karatepe'ye gittiğimde ikinci bir şaşkınlık geçirdim eğitmenin okuluna giden tüm çocuklar kızlı erkekli gençler artık Ş sesini doğru çıkarıyorlar ve konuşuyorlardı üstelik hepsi okuryazar olmuş davranışları bakışları değişmişti. Kaldı ki Hasan Uysal eğitmenlerin en iyisi değildi…

Ancak 1946 yılına gelindiğinde Bakan Yücel ve Tonguç'un görevden alınmalarıyla yalnız Köy Enstitüleri değil köy eğitmenlerinin de destekçilerini kaybettiği, eğitmen kursları ve köy enstitülerinin kapatılma sürecine girdikleri, Bakan Yücel'den sonra göreve gelen Şemsettin Sirer'in 17 Nisan 1948 tarihinde yayınlamış olduğu genelgeyle eğitmen kurslarını kapattığı ve 12.dönem kursundan sonra yeni kurs açılmadığı görülmektedir (Başar, 2004: 398). Bakan Sirer'in, sadece eğitmen kurslarını kapatmakla kalmadığı görülmektedir. Sirer'in, eğitmenli okul sayılarını azalttığı; öğretmen ve eğitmenin

bir arada bulunduğu köy okullarındaki eğitmenleri öğretmensiz başka köylere atadığı görülmektedir. Bu durumun sadece aldığı maaşla geçinmesi imkânsız olan eğitmenleri çok zor duruma soktuğu anlaşılmaktadır. Çünkü o dönemde köy öğretmenleri yüz lira maaş alırken otuz iki lira maaşla geçinmeye çalışan eğitmenlerin kendi köylerinde kendi topraklarında çiftçilik yapması ile ancak geçimlerini temin edebildikleri görülmektedir. Ayrıca Tarım Bakanlığının mezun olup köylere atanan eğitmenlere yardımını kesmesiyle maaşı zaten az olan eğitmenler daha da zor durumda kaldıkları görülmektedir. Yeni atandıkları köylerde toprakları olmayan eğitmenler ekonomik anlamda çok zor durumda kaldıkları ve çoğu görevlerinden istifa etmek zorunda kaldıkları anlaşılmaktadır. Tek parti döneminin son eğitim bakanı olan Tahsin Banguoğlu'nun da eğitmenlere soğuk baktığı ve 1515 eğitmenin görevine son vererek 340 eğitmenli okulu kapattığı görülmektedir.

1950 seçimleriyle iktidara gelen Demokrat Parti eğitmenler üzerindeki baskılarını daha da arttırmaya başladığı görülmektedir. Dönemin Eğitim Bakanı Tevfik

İleri: "Türk Çocuğunu eğitmen belasından kurtaracağım…'' ifadesini kullanmıştır. Bu dönemde 1400 kadar eğitmenin görevinden ayrılmak zorunda kaldıkları ve son durumda 2700 eğitmenin kaldığı görülmektedir (Emiralioğlu, 1996: 16; Arslan, 2008: 55).

Ülkenin birçok yerinde köy enstitülerinin açılmasıyla Köy Enstitüleri bünyesinde devam eden eğitmen kursları 12 dönem sürmüş ve 1948 yılında çeşitli gerekçelerle kapatılmıştır. Ancak kapatılmasında eğitmenlerin başarısızlığı en önemli neden gösterilse de 1948'den sonra birçok köy okulu öğretmensiz kaldığı ve bu okullara öğretmen gönderilemediği görülmektedir.

1.1.1.5. Köy Enstitülerinden Önce İllerin Eğitim Teşkilatlanması

İlkokulların bütün masrafları il özel bütçesinden verildiği ve İllerin bütçelerinin her ilin il genel meclisi tarafından yapıldığı görülmektedir. Bu meclislerin eğitimle ilgili başlıca görevi: Bütçe yapmak ve bütçelerden aktarımları yapmak şeklindedir.

Öte yandan illerde eğitim ve öğretimin baş sorumlusu valiler olduğu ve ayrıca valilerin il genel meclisinde görüşülecek konuları meclise verdiği, Mecliste alınan kararlar valinin tasdiki ile kesinlik kazdığı, İllerde tasdik edilen bütçelerin Bakanlar Kurulu tarafından da tasdik edildikten sonra eğitime ayrılan bütçenin harcama sorumluluğu vali ile birlikte il eğitim yöneticilerinde olduğu görülmektedir.

Bunun yanı sıra il eğitim yöneticilerinin ikinci önemli görevi ise Maarif Müdürleri ve Memurları Talimatnamesi ile belirlenen hususlara göre okulların idaresi ile ilgili işler olduğu görülmektedir. Ayrıca bu talimatnamenin, il eğitim yöneticilerine bir kısmını yapmaya imkân ve zaman bulamayacakları birçok işler yüklediği görülmektedir (Tonguç, 1998: 84).

Öte yandan İl Eğitim Yöneticilerinin mezun oldukları kurum ve seçilme durumları da ayrıca üzerinde durulması gereken hususlardan biridir. Bu dönemde il eğitim yöneticilerinin öğretmenlikte ya da müfettişlikte başarı göstermiş kişiler arasından seçildiği ve 1935 yılında görev yapan atmış iki il eğitim yöneticisinin mesleki donanım ve

yetkinlik bakımından durumları Tablo 2'de görüleceği üzere şöyledir:

Tablo 2. İl Eğitim Yöneticilerinin Mesleki Formasyon Durumları

Mezun Olunan Kurum	**Kişi sayısı**
İlkokul Öğretmenliği	1
İdadi ve Lise Mezunu	4
Öğretmen Okulu Mezunu	22
Kadastro Okulu Mezunu	1
Mülkiye Mezunu	1
Gazi Enstitüsü Mezunu	15
Frankfurt Öğretmen Akademisi Mezunu	1
Darülfünun Edebiyat	10
Darülfünun Riyaze	3
Darülfünun Felsefe	2
Darülfünun Tabiiye	1
Darülfünun Hukuk	1
Toplam	62

Kaynak: Tonguç, 1998: 83

Ayrıca bu dönemde il eğitim yöneticilerinin bir kısmının ortaokullarda öğrencilerin derslerine girdikleri görülmektedir. Tonguç (Tonguç, 1946: 295)'a göre haftanın önemli bir kısmını öğrencilere ders vermekle geçiren bir yöneticiden esas iş için verim beklenmesi

mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla illerin eğitim işleriyle sıkı bir şekilde ilgilenen il eğitim yöneticilerinin az olması nedeniyle 1940'lı yıllardan önce illerin eğitim işlerinin esaslı bir biçimde başarılamadığı ve Köy Enstitülerinin kurulmasıyla bu işleri düzeltici tedbirlerin alındığı görülmektedir. Öte yandan kaza merkezlerinde birer eğitim memuru olduğu, bunların kazalarda il eğitim yöneticilerinin işlerini gördükleri ve kaza eğitim memurları görevinde başarı gösteren başöğretmenler arasından seçildikleri anlaşılmaktadır.

1.1.2. Köy Enstitülerinin Yasal Temeli

Köy Enstitüleri ile ilgili yasal düzenlemeler üç grupta incelenebilir. Bu düzenlemeler Tablo 3'te görüldüğü üzere şu şekildedir:

Tablo 3. Köy Enstitülerinin Kuruluşuna İlişkin Yasal Düzenlemeler

	Dönem	**Kanun Adı ve No:**
1-	Kuruluş Dönemi	3238 Sayılı Köy Eğitmenleri Kanunu (1937)
		3704 Sayılı Köy Eğitmen Kursları ile Köy Öğretmen Okullarının İdaresine Dair Kanun (1939)
		3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu (1940)
2-	Gelişme Dönemi	4274 Sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu (1942)
		4459 Sayılı Köy Ebeleri ve Köy Sağlık Memurları Teşkilatı Yapılmasına ve 3017 Numaralı Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti Teşkilat ve Memurin Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun (1943)
		5012 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu'nun 25'inci Maddesinin Birinci Fıkrasında Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun(1947)
		5082 sayılı Köy Ebeleri ve Köy Sağlık Memurları Teşkilatı Yapılmasına ve 3017 numaralı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Kuruluş ve Memurin Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkındaki Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (1947)
3-	Kapatılma Dönemi	5117 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu'na Ek Kanun (1947)
		5129 Sayılı Köy Enstitüleri Mezunu Öğretmenlerle Köy Sağlık Memurlarının Geçimlerini Düzenlemek Üzere 3803,4274 ve 4459 Sayılı Kanunlara Ek Kanun (1947)
		5210 Sayılı 3803,4274 ve 4459 Sayılı Kanunların Köy Okulu Öğretmen Evi, Köy

		Sağlık Memurları ve Ebeleri Evleri İnşa Ettirilmesiyle İlgili Maddelerin Değiştirilmesi ve 5012 ve 5082 Sayılı Kanunların Kaldırılmasıyla İlgili Kanun (1948) 5352 Sayılı 3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu'nun Dokuzuncu Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun (1949)
		6234 Sayılı Köy Enstitüleri ile İlköğretmen Okullarının Birleştirilmesi Hakkında Kanun (1954)

İlk iki dönemdeki yasal düzenlemelere bakıldığında Köy Enstitülerinin yaratıcısı Tonguç'un eğitim felsefesi ve dünya görüşünün izleri görülmektedir. Son dönemde ise Tonguç ve Bakan Yücel'in görevden alındığı 1946-1954 yıllarını kapsar. Son dönemde ise artık dış politikada Amerika'ya yakınlaşma ve bağımlının başladığı, iç politikada ise Cumhuriyet değerlerinin yıpratılmaya başlandığı bir sürece denk gelir. Köy Enstitülerini bir anda kapatamayanlar amaçlarına aşamalı ve sistematik olarak ulaşmışlar ve köy enstitülerinin kuruluş yasalarını düzeltme ve iyileştirme adı altında yok etmişleridir. Bu bölümde Köy Enstitülerinin kuruluş kanunu olan 3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanuna değinilecektir.

Köy Enstitüleri yasal temelini 17 Nisan 1940 tarihinde çıkarılan 3803 sayılı kuruluş kanunundan almaktadır. Bu kanun köyde ilköğretimi belli yıllarda yüzde yüz gerçekleştirmek için alınacak ana tedbirleri bir araya getiren ve bunların belli bir plan dâhilinde nasıl uygulanacağını gösteren bir kanundur.

Bu önlemlerin başında, "Köye göre öğretmen ve köye yarayacak diğer meslek erbabını yetiştirmek…" (Köy Enstitüleri kanunu [KEK], 1940: madde 1) geldiği için, kanunun önemli maddelerinin bu problemle ilişkilendirildiği görülmektedir. Tonguç (1998: 613)' tarafından 3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu o zamana kadar köy öğretmen okulu adıyla pilot uygulama olarak açılmış olan eğitim kurumlarının aynı çizgide devamını sağlamak için hazırlanmış bir kanun olmadığı dile getirilmektedir. Bu nedenle Tonguç'a göre Köy Enstitüleri sisteminin tarihçesi incelenirken, Köy enstitülerini devrin diğer eğitim kurumları ile aynı kategoride incelemenin doğru bir davranış olmadığı kanısında olduğu görülmektedir.

Köy Enstitüler Kanunu ile hangi işleri, ne şekilde yapmak yetkisine kavuşulduğu bilinirse bu hükmün ne demek olduğu daha iyi anlaşılmış olur. Şimdi ana hatlarıyla bu kanunun içeriğini belirtelim:

3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu'nun birinci maddesi bu kurumların amacını ve tarıma işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde açılacaklarını; üçüncü maddesi, enstitüleri tam devreli köy okullarını bitirmiş sağlıklı ve kabiliyetli köy çocuklarının arasından seçilerek alınacaklarını; beşinci maddesi, enstitülerden mezun olup öğretmen olarak tayin edilenlerin Eğitim Bakanlığı'nın göstereceği köylerde 20 yıl çalışmaya zorunlu olduklarını; altıncı maddesi, köy enstitülerinden mezun olan öğretmenlerin tayin edildikleri köylerin her türlü eğitim ve öğretim işlerinden sorumlu olduklarını ve vazifeli bulundukları köylerde kendileri tarafından oluşturulmuş örnek tarla, bağ, bahçe ve atölye gibi tesislerle köylüye kılavuzluk yapacaklarını ve köylülerin bunlardan yaralanmalarını sağlayacaklarını kesin olarak saptamaktadır (KEK, 1940).

Görülüyor ki Köy Enstitüleri Kanunu'nun bu maddelerinde köyler için yeni ve dinamik bir öğretmen tipi meydana getirmenin imkânları hazırlanmaktadır. Yine bu hükümlerle kurulacak enstitülerde yetiştirilecek öğretmen namzetlerinin tarım ve atölye işleri içinde uygulamalı eğitim alarak yetiştirilmeleri istenilmiştir. Köy enstitülerinden önce öğretmen yetiştirilmek amacıyla açılmış olan kurumlarda bu hususlara bir nevi pedagojik eğitim ilkeleri gereği değer vermek istedikleri ancak teoriden öteye gidemedikleri görülmektedir.

Tonguç (1998: 614)'a göre kurulacak enstitülerde tarım, hayvancılık ve atölye çalışmaları önem verilirken, teorik derslerin de geleneksel usullerle okutulmaması gerekmektedir. Çünkü Tonguç, doğayla iç içe tarla ve bahçelerin arasında açılmış bir kurumda, biyoloji dersini sınıfta kara tahtada anlatılması artık gülünç bir şey olacağını ifade etmektedir. Tıpkı bunun gibi ekip, biçilen çadırlarda kalınarak yapılan, hayvan beslenilen enstitülerde matematik, kimya, fizik ve geometri dersleri bu olaylarla ilişki kurulmadan okutulması uygum görmemektedir. Onun için bütün derslerin öğretim yöntem

ve ilkelerinin kökten değiştirilmesi dersin ‘iş içinde iş vasıtasıyla’ öğretilmesi gerekmektedir. Tonguç’un, bunun köy enstitülerinde ders verecek geniş kaynaklardan temin edilecek nitelikli öğretmenlerle sağlanabileceği kanısında olduğu görülmektedir. Bu nedenle köy Enstitüleri Kanunu’nun on yedinci maddesiyle bu amaca ulaşıldı. Lise mezunları hariç diğer bütün okullardan çıkanlar “Köy Enstitülerinde öğretmen olabilecekleri,’’ hatta işinde ehil ustaların bile “usta öğretici olarak çalıştırılabilecekleri” (KEK, 1940: madde 17) bu maddede yazılıdır.

3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu’nun bir diğer önemli özelliği ise enstitü mezunlarına atandıklarında Barem Kanunu’na göre maaş verilmesi yerine mezunların ücretli çalıştırılacaklarıydı. Köy öğretmenlerinin görevi yukarda bahsedildiği şekilde saptanınca- ki bu çeşitli sebeplerden dolayı zorunlu idi- onların geçimlerini sağlayacak, bu bakımdan ekonomik sıkıntı çekmelerini önleyecek tıpkı bir köylü gibi köylere yerleşmelerine ve orada çalışmalarına bu çalışmaları neticesinde olumlu sonuç almaları için önemli tedbirler alınması gerekiyordu. Bu nedenle 3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu, köy

öğretmenlerine bir taraftan "üç ayda bir ve peşin olarak ücret verilmesini ve yedek subay adayı olarak askere alındıkları zaman, subay oluncaya kadar ücretlerinin kesilmeyeceği...''[diğer taraftan da] "köy okuluna, öğretmenin ve ailesinin geçimine okul öğrencilerinin ders tatbikatına yetecek miktarda arazi tahsis edileceğini…'' (KEK, 1940: madde 12); [öğretmenlere üretime elverişli] ''aletler, ıslah edilmiş tohum, çift ve irat hayvanları, cins fidan gibi üretim araçları verileceğini…'' [bu amaçla köy okullarında birer işletme kurulacağını ve bu işletmelerdeki] '' mahsul, hayvan ve binalar kuraklık, sel yangın, çok zarar veren bitki ve hayvan hastalıkları ve her türlü atmosfer olayları gibi sebeplerle zarar uğradıkları takdirde, zararın Eğitim Bakanlığınca karşılanmasını…''; [öğretmenlere işe başlamadan önce birer ev yapılacağını ayrıca bu öğretmenler için kurulacak sandıklar aracılığıyla]''kendileri ve aileleri hastalandıkları zaman parasız tedavi ettirileceklerini…''; belli şartlara göre kendilerine tekaüt ücreti ödeneceğini anlatan maddeler içermektedir (KEK, 1940).

Öte Yandan Köy Enstitüleri Kanunu çıkarılırken TBMM'de yapılan konuşma ve tartışmalara bakıldığında Köy Enstitüleri kurulurken 15 milletvekili söz almış ve bazıları kaygı, korku ve eleştirilerini ve bazıları da olumlu görüşleri dile getirmiştir. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

Kazım Nami Duru: "… Köy Enstitüleri şöyle kafadan düşünülüvermiş, memleketin hayat ve faaliyeti umumiyesiyle uğraşılmamış olarak vücuda getirilmiş bir eser değildir…''(TBMM Zabıt Ceridesi Cilt I, 1940: 84). Dr. Osman Şevki Uludağ: "…Umumi bir derdimize deva olarak bu Köy Enstitüleri Kanununu getirdiklerinden dolayı Maarif Vekilimizi minnet ve şükranla karşılarım''(TBMM Zabıt Ceridesi cilt I, 1940: 81). Feridun Fikri Düşünsel: "Cumhuriyetin en güzel bir eseri karşısındayız…" (TBMM Zabıt Ceridesi Cilt I, 1940: 74). Köy Enstitüler Kanunu'na eleştiri getiren ve kaygılanan milletvekillerinin konuşmalarına bakıldığında ise şu hususlar üzerinde durdukları görülmektedir: Enstitü mezunlarına verilen 20 lira ücretin azdır hiç olmazsa 40 liraya çıkarılması gerekir. Hükümet, kanun çıkararak birçok vaatlerde bulunur. Fakat bunları zamanı gelince

yapamaz. Öğretmen hem öğretmenlik hem de ziraat ve atölye işlerini bir arada yapamaz. Okullara sokulan iş dersinin amacı sadece eğitici olmalıdır. İktisadi üretim amaç olunca okul değerini kaybeder. Bu sistem öğretmenler arasında ikilik yaratır. Bizde amacına uygun kurulacak Köy Enstitülerinde öğretmenlik yapacak kimseler bulunamaz onun için bu sistem uygulanamaz gibi çeşitli sebepler ortaya atmışlardır.

1.1.3. Köy Enstitülerinin Kurulması

II. Dünya Savaşı'nın bütün dünyayı sarstığı yıllarda, birçok sıkıntılar göze alınarak Köy Enstitülerinin kurulmaya başlandığı; Bu kuruluşta göz önüne alınan hususların ise şunlar olduğu görülmektedir:

1- Enstitü yerini seçmek ve enstitü bölgesini belirlemek,

2- Gelecekte göreceği işlere ve alacağı öğrenci sayısına göre konum planı ile binaları için açılacak yarışmanın ana şartnamesinin esaslarını tespit etmek,

3- Yerli mimarlar arasında yarışma düzenleyerek birinciliği kazanan projeyi Köy Enstitüsü öğrencilerine inşaat ve sanat dersleri etkinliği olarak uygulattırmak.

Ülke 22 bölgeye ayrılarak enstitüler kurulmaya başlandı. Bu sırada enstitü öğrencilerinden oluşan yapıcılık kolu ekipleri nerde bir enstitü kurulmaya başlandı oraya koşarak emsali görülmemiş bir yardımlaşma örneği sergiledikleri görülmektedir. Nereye yeni bir enstitü temeli atılsa arılar gibi toplanan enstitü öğrencileri kısa zamanda bozkırların ortasında büyük yapılar meydana getiriyorlardı. Böylece Edirne'den Kars'a, Samsun'dan Adana'ya Diyarbakır'dan Aydın'a Malatya'dan Kastamonu'ya kadar uzanan bölgelerin içindeki ıssız köylerde, her biri ortalama bin yatılı öğrenci alacak büyüklükte 20 enstitü kuruldu. 1945-1946 ders yılında buralara 16.400 öğretmen namzedi alınmış bulunduğu görülmektedir. Köy eğitmeni yetiştirme kursları da bu enstitülerde açılmaya devam ettiği görülmektedir. Bazı enstitülere 4459 sayılı "Köy Ebeleri ve Köy Sağlık Memurları Teşkilatı Yapılmasına ve 3017 Numaralı

Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti Teşkilat ve Memurin Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun (1943)" 'a göre köy sağlık memuru yetiştirmek üzere sağlık kolları da açılmaya başlandığı anlaşılmaktadır.

1946-1947 ders yılı başında Köy Enstitülerinden 5.542 öğretmen, 8.756 eğitmen, 521 sağlık memuru çıkmış bulunuyordu. Enstitü mezunu öğretmen ve eğitmenlerin toplamı 1946-1947 eğitim öğretim yılı başında 14.298'dir. Osmanlı Devleti'nin son zamanlarından Tonguç'un muhtırayı hazırladığı döneme kadar-108 yıl çalıştıktan sonra- köylere ancak 6.785 öğretmen temin edilebildiği 1933-1934 yılı istatistiksel verilerinde görülmektedir (Tonguç, 1998: 531).

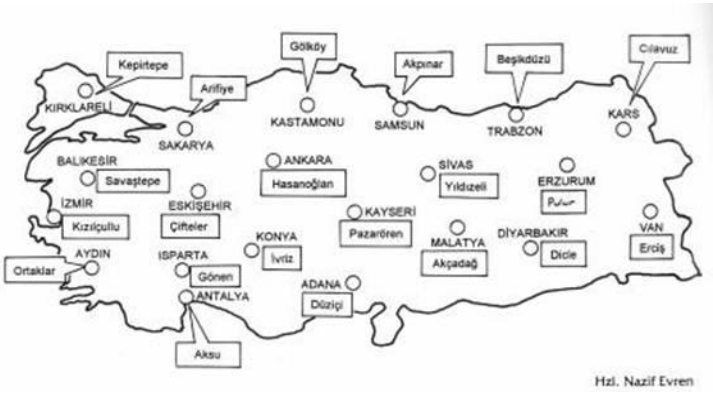

Şekil 2. Köy Enstitülerinin Kurulduğu Yerler (Evren, 1998: 320)

Öte yandan enstitüler kurulurken hem kuruluş olarak hem de program olarak, mevcut eğitim sitemini yıkmadan, hiçbir eski kuruluşun üstüne gitmeden kendi kuruluşunu ayrıca gerçekleştirmesidir. Köy enstitüleri kendi müesseselerini, yöntemini, programını ve eğitim teknolojisini oluşturduğu görülmektedir. Köy Enstitüleri yalnızca Kars Cılavuz, İzmir Kızılçullu ve Haruniye Düziçi gibi enstitü binaları eskiden kalma yapı ya da askeri kışlayı kullanarak işe girişmişlerdir (Türkoğlu, 2009: 188).

1940 yılında kurulmaya başlanan köy enstitüleri başlangıçta 14 enstitü olarak kurulmuş bu enstitülere çevre illerin tümünden öğrenci alınmış, öğrenci alınırken enstitü bölgeleri arasında denge sağlanmaya çalışılmıştır. Daha sonra diğer enstitüler açılınca yeni enstitülerin kesimine giren iller öğrencileriyle birlikte o enstitüye devredilmiştir. Bu daha önce yapılan planlamanın bir sonucuydu. Örneğin Cılavuz Köy Enstitüsüne Erzurum ilinden öğrenciler alınmış daha sonra Erzurum'da Pulur Köy Enstitüsü açılınca Cılavuz'daki Erzurumlu Öğrenciler Cılavuz'a nakledilmiştir.

Köy Enstitüleri ilk mezunlarını vermeye başlayınca önemli bir meseleye daha sıra gelmişti: Yükseköğretimi sağlayacak bir kurum açarak enstitü mezunlarından köy enstitüleri bölge ve okulları için öğretmen ve köy eğitimini denetleyecek denetim elemanı yetiştirmek.

1.1.4. Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsünün Açılması

Enstitü sayısı her yıl çoğalırken, enstitü bünyesine uygun gerekli sayıda öğretmen bulamamak gibi önemli bir mesele karşısında kalınıyordu. Çoğu ilköğretim davasının öneminden dolayı kendi isteğiyle enstitülere gelen çeşitli kaynaklardan çıkmış öğretmenler bu iş için yetişmiş olmamaları nedeniyle iyi niyetli çalışmalarına rağmen enstitülere gerekli katkıyı sağlayamıyorlardı. Bu öğretmenler içinde çıkan enstitüleri verimli kılan çalışkan, düşünür öğretmen ve idareciler eksik taraflarını sonradan görüp gidermişlerdir (Dönmez, 1945: 26).

Ayrıca 3238,3803 ve 4274 sayılı kanunların köye gidecek elemanlara yüklediği işler, denetim vb. görevler geleneksel öğretmen ve denetçilik sınırlarını aştığı görülmektedir. Eski enstitü öğretmenlerinin belli

zamanlarda hizmet içi eğitimlere alınmaları gerektiği; Çalışmaların bilimsel ilkelere, inceleme ve araştırmalara dayandırılması nedeniyle uzman araştırmacılara ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Enstitülerin niteliğinin artması ve işlevini yerine getirebilmesi için üst düzey yönetici, öğretmen ve denetmen yetiştirilmesinin bir zorunluluk olduğu görülmektedir (Türkoğlu, 2009: 416). Tonguç'un konuya bütünsel açıdan ele aldığı ve gerek enstitüler gerekse köy eğitim sistemi için gerekli olan uzman elemanların kendi kaynağından ve donanımlı olarak yetiştirilmesi gerektiğini düşündüğü anlaşılmaktadır.

İşte bu sebepler Ankara Hasanoğlan'da bir de Yüksek Köy Enstitüsünün açılmasını sağlanmıştır. Yüksek Köy Enstitüsüne önce, 1942 yılında enstitülere öğretmen yetiştirme kursu adıyla açılmıştır. O yıl içinde 1937'de açılan İzmir Kızılçullu Köy Enstitüsü'nün yetmiş, Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsü'nün otuz üç mezun gönderdiği görülmektedir. Bu yüz üç öğrenci dört aylık bir eğitimden sonra köye öğretmen olarak gitmek isteyen elli üç kişi ayrılarak kendi köylerine öğretmen olarak tayin edildikleri görülmektedir.

1943 yılında çıkarılan bir yönetmelikle öğretmen yetiştirme kursu yüksek köy enstitünse dönüştürülmüştür. Ancak yönetmelikle kurulan yüksek köy enstitüsünün kapatılması da kanunla kurulan köy enstitülerine göre daha kolay olduğu ve ömrü çok uzun sürmediği görülmektedir.

Yüksek Köy Enstitüsünün Öğrenim süresi 3 yıldır. Her ders yılında 3-4 aylık iki dönem eğitim, iki ay staj, iki ay da tatil vardır. Yüksek Köy Enstitüsü sekiz şubeden meydana gelmiştir. Bu şubeler: zirai işletme ekonomisi, tarla bahçe tarımı hayvan bakımı, maden işleri, yapıcılık, güzel sanatlar, kümes hayvancılığı ile köy elişleri şubeleridir. Son iki şube daha sonra açılmıştır. Yüksek köy enstitüsüne köy enstitüsü mezunu öğretmenler alınır. Amacı gezici başöğretmen, bölge ilköğretim müfettişi ve enstitülere öğretmen yetiştirmektir (Dönmez, 1945: 27).

Yüksek Köy Enstitüsü ile Türk Eğitim Sisteminde bazı ilkler gerçekleştirilmiştir:

1- Yüksek Köy Enstitüsüne sadece köy enstitüsü mezunu köylü çocuklar alındı bu durum Yüksek Köy Enstitüsünün sadece köy çocuklarının gidebileceği tek yüksek öğretim kurumu olmasını sağladı.

2- Yüksek Köy Enstitüsüne girişte her enstitüye her yıl mezun ettiği öğrenci oranında kontenjan verildi. Bu durum Yüksek Köy Enstitüsüne daha nitelikli öğrenciler seçilmesini sağladı. Ayrıca Yüksek Köy Enstitüsüne girebilmek için öğrenciler kendi aralarında kıyasıya bir yarışa girdi. Yüksek Köy Enstitüsüne gitmek isteyen öğrenciler enstitü öğretmenler kurulunun onayını alamazlarsa Yüksek Köy Enstitüsü sınavlarına giremiyorlardı.

3- Yüksek Köy Enstitüsü köy enstitüleri arasında işbirliği ve ortak çalışmayı sağlayan koordine edici bir kurum haline geldi. Bunu Yüksek Köy Enstitüsü Yönetim Kurulu ile yapacaktı. Kurul 15 kişilik üyelerden oluşuyordu ve üyelerin çoğu köy

enstitüsü öğrencileri, öğretmenleri, müdürleri; Yüksek Köy Enstitüsü öğretmen ve kol başkanlarından oluşuyordu. Bakanlığın doğrudan seçtiği üye sayısın azdı.

4- Kız ve erkek öğrenciler için ayrı ayrı haysiyet divanı oluşturulması. Her birinin gerekirse Yüksek Köy Enstitüsü Disiplin Kurulu Toplantılarına katılabilmesi.

5- Uzun süreli staj yapılması, her yılın sonunda inceleme gezileri uygulanması

6- Kesim denetmenleri adı verilen farklı bir işlevi olan denetmenleri yetiştirmesi (Aydoğan, 2007: 152-153).

Öte yandan Tonguç (2000: 310) Yüksek Köy Enstitüsünü şöyle ifade ediyor:

> Yüksek Köy Enstitüsü ile köy eğitimi teşkilatının esasları belirtilmiş oluyor. Bu sistem sayesinde en ıssız köydeki yetenekli çocuğu oradan alarak yüksek öğretime kavuşturmak mümkündür. Aynı çocuğu vatanın en ıssız köyünde işbaşında koyabildiğimiz

> gün köklü bir halk eğitimini gerçekleştirmeye başlayacağız. Böylece en derin yerlerde gömülü duran değerler, mensubu oldukları ulusa hizmet etmek üzere fışkırmaya başlayacaktır. Köy eğitim ve öğretiminin amacı budur.

Ayrıca Yücel, her fırsatta Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsünü ziyaret ettiği görülmektedir. Yücel'in Hasanoğlan'ı ziyaret etmesindeki amaç Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü öğrencilerine çok güvenmesi ve bu enstitünün kendisinin adeta oksijen kaynağı, dinlenme yeri olmasından kaynaklandığı görülmektedir. Yücel, Hasanoğlan'ı bir ziyaretinde: "sıkıldım. Bir hava alayım diye geldim. Buraya geldikçe dinçleşiyorum ben. Güç kazanıyorum" dediği görülmektedir. Yücel burada bir süre öğrencilerle sohbet ettiği, öğrencilerin sorularını yanıtladığı, sorunları ve davayı anlatırken ciddileştiği, bazen ise babacan bir tavır sergilediği, Hasanoğlan'a öğretmen bulamadığı ve aydınların çok bencil olduğundan dert yandığı görülmektedir. Öğrencilerden ülkücü olmaları ve enstitüleri bitirdiklerinde yurdun her köşesine

koşa koşa gitmelerini ve işlere dört elle sarılmalarını istediği görülmektedir (Apaydın, 2012: 172).

1946 yılında çıkarılan bir kanunla önce Hasanaoğlan Yüksek Köy Enstitü'sünün akademisyen kadrosunun ders vermesi yasaklandığı ve daha sonra Günaltay, Kazım Karabekir ve Düşünsel'in yüksek köy enstitüsünü denetimleri sonrasında Milli Eğitimde kadro değişiklikleri yapılmaya başlandığı görülmektedir. Önce İsmail Hakkı Tonguç görevden el çektirildiği ve daha sonra sürgünler başladığı görülmektedir (Bayır, 1971: 296).

27 Kasım 1947 yılında MEB İlköğretim genel müdürlüğü tarafından Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'ne gönderilen bir yazı ile kapatıldığı bildirilmiştir. Yüksek kısımda okuyan öğrenciler 5 farklı okula devredilmiştir. Hangi öğrencinin hangi okula gönderileceği hususunda bir liste oluşturulmuş, ilave suretiyle ders veren öğretmenlerin görevine son verilmiştir. Asil öğretmen ve idarecilerin orta kısımda görevlerine devam etmeleri bildirilmiştir. Öğrencilerin birer idareci gözetiminde dosyalarıyla birlikte teslimi, gerekli önlemlerin alınmasıyla, sonucun

bildirilmesi istenmiştir (İlköğretim Genel Müdürlüğü'nün, 27 Kasım 1947 tarih ve 6/28696 sayılı yazısı).

1.1.5. Köy Enstitülerinin Örgütsel Yapısı

Köy eğitim sistemi eğitmen deneyimiyle başlamıştı ancak eğitmen deneyiminden faydalı neticeler elde edilmesine rağmen istenilen ölçüde okullaşma oranı sağlanamamıştı çünkü hala nüfusun büyük çoğunluğu köylerde yaşamasına rağmen okuma yazma bilen kişi sayısı istenilen seviyede değildi. Kısa zamanda köyü canlandıracak ve köylüyü kalkındıracak bir eğitim örgütlenmesi lazımdı bunun için ise ancak köyün ve köylünün çok iyi tanınması gerekiyordu. Gerçekten de Tonguç "Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy" adlı eserinde Köy Eğitim Sistemi'ni kurmadan önce 61 il merkezi, 305 ilçe merkezi ve 9150 köy gezdiğini ifade etmiştir (Tonguç, 1998: 682). Türkiye köylerinin ilköğretim işi 10-15 yıl gibi kısa bir zamanda yapılanması planlanıyordu bunun için mevcut örgütlenme buna müsait değildi kısa zamanda yurdun dört bir yanını eğitim neferleriyle ve okul binalarıyla donatılması lazımdı. Durum saptaması yapıldıktan ve temel ilkeleri belirlendik-

ten sonra hiç vakit kaybetmeden uygulamaya geçildi. Köy Enstitülerinin örgütlenmesi de enstitüler gibi sıra dışı bir şekilde gerçekleşmiştir.

Köy Enstitüleri örgütlenme ve yönetim açısından, eğitimin 1940'lı yıllarında var olan örgütlenmesine değişik bir boyut ve görüş getirmişti (Başaran, 2000: 81). Bundan 74 yıl önce Sistem Yaklaşımı'na şaşılacak ölçüde uygun olduğunu görürüz. Sistem yaklaşımının o yıllarda sosyal bilimlerde kullanılması, topluma ve örgüte uyarlanması hiç düşünülmüyordu. Sistem yaklaşımı, 1950'lerde dünyada ve 1970'lerde ülkemizde örgütlerin yapılandırılmasında çok fazla kullanılmaya başlanmıştır (Apaydın, 2012).

Sistem yaklaşımının uygulanmasıyla bilimlerin daha net biçimde yapılandırılması, mesleklerin daha sadeleştirilmesi, her türlü yapının daha işlevselleştirilmesi olanaklı kılınmakta; bunların tanınması, çözümlenmesi problemlerin fark edilmesi ve problemlerin çözülmesi daha da kolaylaşmaktadır. Özellikle toplumsal kurumların ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan örgütlere uygulandığında sistem yaklaşımı bunları daha yüksek verimliğe çıkarmak-

tadır. Köy Enstitüsü sitemi, amaçları hedefleri, çevresi ve örgütüyle sistem kuramının ilke ve kurallarına uygun biçimde kurulmuştu (Başaran, 2000: 82).

Enstitüler kurulurken bölgelerin; coğrafi durumu, sosyo-ekonomik yapısı, nüfus yoğunluğu, eğitim ve kalkınma gibi ölçütlere göre ihtiyaçları göz önünde tutulduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'nin önce dört bölgeye ayrıldığı; Bu bölgelerin üç dört ili kapsayan kesimlere ayrılarak her kesimin uygun bir ilinde kurulacak enstitü için uygun yerlerin araştırılarak kamulaştırıldığı görülmektedir. (Tonguç, 1998: 497).

1940 yılında 14 yerde açılan Köy Enstitüleri 1944 'te 16 'ya, 1942 'de 18' e, 1944'de 20'ye ve 1946 kıyımından sonra kurulan Van Ernis Köy Enstitüsü ile birlikte sayı 21'e çıkmıştır. Köy Enstitüleri bölgeler ve kesimler arası dengeli bir şekilde dağıtılmıştır. Enstitülere öğrenciler alınırken her kesimi kapsayan iller arasından denge sağlanmaya çalışılmıştır.

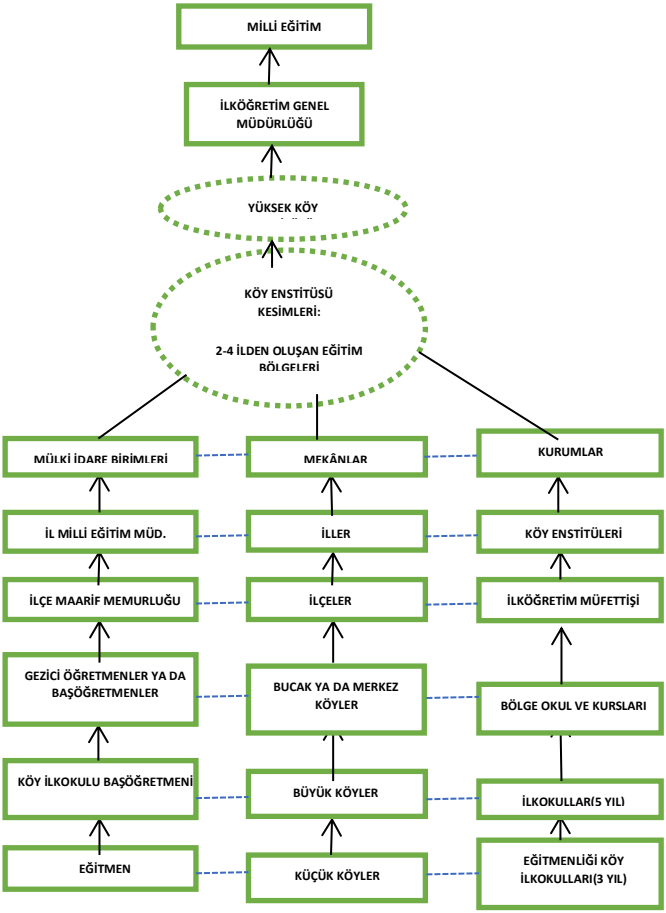

Şekil 3. Köy Eğitim Sisteminin Örgütsel Yapısı (Altunya, 2010)

Köy Enstitülerinin örgütsel yapısı 19.06.1942 tarihinde çıkarılan 4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu ve 17.07.1943 tarihinde çıkarılan 4459 sayılı köy ebeleri, köy sağlık memurları teşkilatı kanunu ile hukuksal zemine oturtulmuştur. Bu yasaları bakanlıkça çıkarılan yönetmelik, genelge ve açıklamalar tamamlamıştır.

Öte yandan Köy Enstitüleri, uzun süre deneme aşamasından geçtikleri için, buralarda kalıplaşmış yönetmelik hükümleri uygulanmayıp geçici yönerge ve genelgelerle yönlendirilmiştir. 1946 yılına kadar enstitülerde her kurumun pedagojik ve demokratik ilkelere göre kendi içi yönetim düzenini kurması esastı. 1947 yılında hazırlanan Köy Enstitüleri Yönetmeliği, oldukça katı kurallar getirerek demokratik yönetimi önemli ölçüde aşındırmıştır. 1954'te İlköğretmen Okulu Yönetmeliği geçerli olmuştur.

Köy Enstitülerinin örgütsel yapısını hukuksal zemine oturtan 4274 sayılı kanunun birinci maddesi resmi zorunlu ve parasız ilköğretim okullarını ve kurslarını şöyle sıralıyordu:

1. Eğitimli köy okulları (üç sınıflı)
2. Öğretmenli köy okulları (beş sınıflı)
3. Öğretmenli ve eğitmenli köy okulları (beş sınıflı)
4. Pansiyonlu ve pansiyonsuz bölge okulları
5. Akşam okulları
6. Köy bölge meslek kursları

Bu okullar ve kurslar yönetim, eğitim, öğretim, tarım zanaat, çocuk bakımı sağlığın korunması ve köy halkını yetiştirme bakımından sırasıyla şu örgütlere bağlıdır:

1. Bölge gezici öğretmenliklerine ve gezici başöğretmenliklerine
2. Bölge ilköğretim müfettişlerine
3. Bölge Köy Enstitüsü müdürlüklerine
4. İlçe maarif memurluklarına
5. İl milli eğitim müdürlüklerine.

4274 sayılı yasa mülki idarecilerin yetkilerini kısıtlayarak Milli Eğitim Bakanlığına yalnızca öneri götürme yetkileri verirken Köy Enstitülerine mülki idarelerden daha geniş

yetkiler vermiştir. Ayrıca 4274 sayılı yasanın birinci bölümünde sayılan okullar ve kurslar hiyerarşik olarak maarif memurluklarına bağlı olmalarına rağmen kırtasiyeciliğin önünü kesmek ve ilköğretim seferberliğinin hızının kesilmemesi için Köy Enstitüsü müdürlüklerinin sorumluluğuna ve dolayısıyla İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne bağlanmışlardır. Bir köy öğretmeni hiyerarşik olarak maarif memurluğuna bağlı olmakla birlikte, doğrudan İlköğretim Genel Müdürü ile haberleşebilirdi. Hasan Ali Yücel'in ve İsmail Hakkı Tonguç'un görevlerinden alınmasıyla çok katı bir yönetimsel anlayışa ve bürokratik uygulamalar uygulanmaya başlandı (Kanar, 1990: 27).

Açıklanan düzlemde Köy Enstitüleri, yasal düzenlemelerle sorumlu olduğu eğitim kesimlerinde göreli bir özerkliği sahip kurumlardı. Böyle bir özerkliği sahip olması enstitülerin köylerde kurulmasına rağmen bucak müdürü, kaymakam ve valilerin yetki alanının içinde gibi görülen birçok görevin doğrudan enstitü müdürlerince yapılmasına izin veriyordu. Bir bakıma il örgütünün dışında sınırlı da olsa bir bölge örgütü kurulmuştu. Böyle

bir durum, il örgütünün geleneğinde yoktu. Bu durum enstitü müdürleri ile kaymakam ve valiler arasında çatışmalara sebep olduğu görülmektedir (Başaran, 2000: 85).

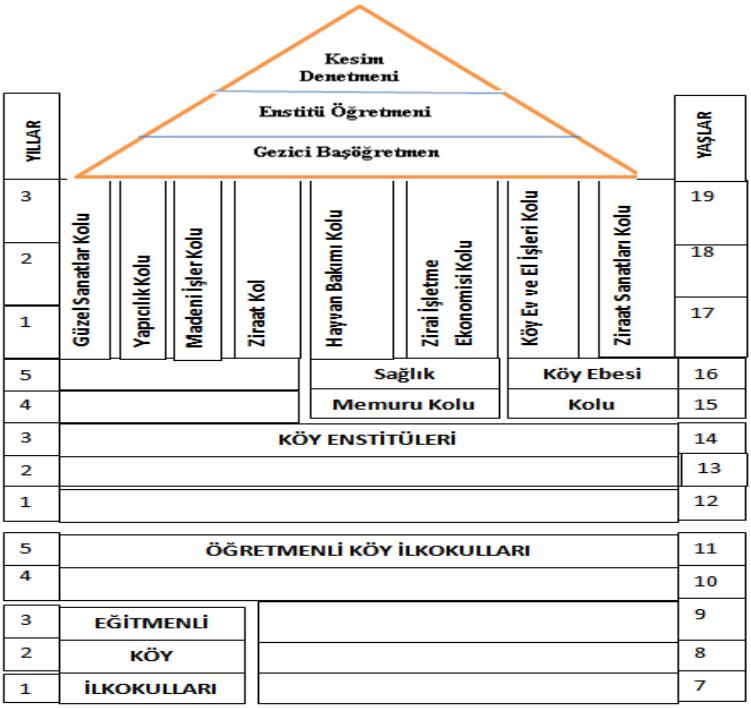

Şekil 4. Köy Enstitüleri Teşkilat Şeması

1.1.6. Köy Enstitülerinin Kapatılma Süreci

1945 yılına kadar Köy Enstitüleri için önemli eleştiriler ve eylemler olmadığı; ancak Çok partili hayata girilen 1945 yılından sonra eleştireler yavaş yavaş artmaya başladığı görülmektedir. 1946 seçimlerinden CHP'nin iktidar çıkmasına rağmen parti içinden de muhalefet sesleri yükselmeye başladığı görülmektedir. "Köy Enstitülerini Cumhuriyetin eserleri içinde en kıymetlisi ve en sevgilisi sayıyorum. Köy Enstitülerinden yetişen evlatlarımızın muvaffakiyetlerini ömrüm oldukça yakından, candan takip edeceğim. "diyen İnönü, parti içinde giderek artan muhalefet, Köy Enstitüleri ile ilgili çıkan komünistlik iddiaları ile kendi eseri ve partisi arasında sıkışıp kalmıştı. Düşündü taşındı ve en sonunda doğru bildiğini seçti ve Köy Enstitülerinden vazgeçti (Dündar, 2000: 85).

1946 yılına gelindiğinde İnönü'nün başında bulunduğu CHP oy kaygısı ve parti içi ve parti dışı artan muhalefet nedeniyle Hasan Ali Yücel'i Milli Eğitim Bakanlığından alarak yerine Reşat Şemsettin Sirer'i getirdiği ve Sirer'in Başta İsmail Hakkı Tonguç olmak Üzere Hasan Ali Yücel'in kadrosunu tasfiye ederek reform adı altında köy

enstitülerinin niteliksizleştirme ve kapatılma sürecini başlattığı görülmektedir (Altunya, 2010: 136). Daha sonra gelişmelerin şu şekilde devam ettiği görülmektedir:

1947 yılına gelindiğinde Enstitülerin kuramcısı ve kurucularının tasfiye edilmesiyle başlayan sürecin ikinci adımı olarak köy enstitülerini niteliksizleştirmek ve program ve içeriğinin boşaltılması amacıyla köy enstitülerinin program ve yönetmeliklerinin değiştirildiği ve büyük ölçüde geleneksel öğretmen okullarına benzetilmeye çalışıldığı görülmektedir (Öztürk, 1968: 302). Öğretmen adaylarına ek branşlar edindiren günümüzdeki karşılığıyla çift ana dal ve yan dal uygulaması olan tarım ve teknik alandaki ek branşların kaldırıldığı görülmüştür. Daha önce enstitülerde kazandırılan bu ek branşların öğretmenler tarafından köyü ve köylüyü kalkındırmak amacıyla kullanması amacıyla köy öğretmenlerine verilen tarla ve üretim araçlarının geri alındığı görülmektedir (Altunya, 2010: 137). Enstitülerde öğrencilere demokrasi bilincini ve demokratik yönetim anlayışını kazandıracak başta cumartesi toplantıları gibi uygulamaların kaldırılarak öğrencilerin enstitü yönetimine

katılmaları engellendiği anlaşılmaktadır. Enstitü karşıtı ya da enstitülere düşman olan kişiler Enstitü müdürlüğüne ve öğretmenliğine getirildiği ve çok sayıda öğretmen ve öğrencinin enstitülerden atıldığı görülmektedir.

Yine bu dönemde küçük bahanelerle soruşturmalar sonucunda enstitülere yönelik karalamalar ve komünistlik suçlamaların arttığı görülmektedir. Karma eğitim nedeniyle öğrencilerin ahlak dışı ilişkiler içinde olduğu öğrencilerin milli duygularının köreltildiği ve yolsuzluklar yapıldığı…gibi doğruluğu tartışılacak söylentilerin çoğaldığı görülmektedir. Ayrıca Yücel Öner Davasıyla basına yanlış bilgi verme ve kamuoyunu yanlış yönlendirme açısından da bir fırsat olduğu değerlendirilmektedir (Altunya, 2010: 137).

Sirer döneminin başlamasıyla Yüksek Köy enstitüleri kapatılarak son sınıf öğrencileri de dâhil tüm öğrencilerin başka okullara dağıtıldığı, Tonguç'un "Köy Enstitülerinin kalbi" dediği Yüksek Köy Enstitülerinin kapatılması sisteme çok büyük darbe vurulduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca 1946-1947 yılında Yüksek Köy Enstitüsü çıkışlıların yedek subaylık hakları ellerinden alındığı ve

bunların özel bir emirle askere sevk edilerek çavuş yapıldığı görülmektedir. Ayrıca Bazı yüksek Köy Enstitüsü çıkışlıların da gezici başöğretmenlik ve denetmenlik hakları ellerinden alınarak köy öğretmeni yapıldığı görülmektedir (Türkoğlu, 2009: 297).

1945 yılında hükümetçe yürürlüğe konulan ve seferberlik adı verilen ‘’ On Yıllık ilköğretim Planı’nın rafa kaldırıldığı ve köylerde okul yapımının yavaşlatıldığı görülmektedir. 1948 yılında eğitmen kurslarına son verildi ve birçok eğitmenin görevden el çektirildiği görülmektedir. Bunun da eğitmenli köy okullarının birçoğunun kapanmasına ve binalarının yıkılmasına zemin hazırladığı anlaşılmaktadır (Gedikoğlu, 1971: 15).

1947 yılından itibaren köy enstitülerinde öğrenci azaltılmasına gidilmiş özellikle kız öğrenci sayısında olağanüstü düşüş yaşanmıştır (DİE, 1967: 32-35). 1950’den sonra tasfiye sürecinin daha da hızlandığı anlaşılmaktadır. Örneğin enstitülerdeki tüm kız öğrenciler enstitülerden çıkarılarak Kız Köy Enstitüsüne dönüştürülen Kızılçıllu’da toplanmıştır. Ertesi yıl Kızılçullu NATO’ya verilmiş ve buradaki kız öğrenciler

Bolu kent merkezine nakledildiği görülmüştür. Daha sonra bu öğlencilerin Trabzon Beşikdüzü Köy Enstitüsüne nakledildiği ve burasının kızlara ayrıldığı ancak kızlarını uzak yerlere göndermek istemeyen köylü ailelerin birçoğunun çocuğu eğitimden mahrum kaldığı görülmüştür (Gedikoğlu, 1971: 217). 1943'te başlanarak 7 enstitüde açılan ''sağlık kolu'' önce Hasanoğlan ve Kızlçullu'da toplandığı daha sonra 1951'de de kapatıldığı görülmektedir (Dirican, 1996: 100).

1953 yılında Köy Enstitüsü Programı, ilköğretmen okullarınınki ile birleştirildiği ve sistemden tümden geri dönüldüğü anlaşılmaktadır. 27 Ocak 1954 tarihinde çıkarılan 6234 sayılı yasa ile Köy Enstitülerinin tamamı öğretmen okuluna dönüştürülmüş ve bu okullara kentlerden de öğrenci alınmaya başlanmıştır.

1954 yılında Köy Enstitülerinin kapatılmasıyla enstitülerin son sınıfındaki öğrenciler ikişer aylık uygulama çalışmaları programı içine alınmıştır. Bunun için enstitüye yakın yerlerdeki köy okullarında uygulama okulu denemesi başlatıldığı görülmektedir. Buralara başarılı ilkokul öğretmenlerini, öğretmen adaylarının başına

rehber olarak görevlendirildiği görülmektedir. Çiftteler Köy Enstitüsü mezunu İlyas Küçükcan o dönemde uygulama okulu öğretmenliğine görevlendirilmiş biri olarak şöyle bir anısını anlatmaktadır:

> Mesudiye Köyüne staj okulu öğretmeni olarak atandım. İyi ki orada görevlendirildim. Enstitü sonrası yaşayışı, uygulamayı, öğretmen adaylarının durumunu çok yakından gözleme şansım oldu, değişimi çok yakından izledim. Şöylesine sonuçlara ulaştım bu gözlem içerisinde; bir, staj okulunda çalıştığım yıllarda UNESCO'nun gelişmekte olan ülkelere model olarak önerdiği köy enstitülerini incelemek üzere dünyanın çeşitli ülkelerinden görevlendirilen insanlar gelmişti. Çifteler Öğretmen Okuluna (eski Çifteler Köy Enstitüsü)da Tayland'dan ÇintRatonasin adlı öğretmen okulları genel müdürü gemli ve iki ay orada kalmıştı. Staj uygulamasını görmek için de benim sınıfıma sürekli geliyordu çünkü öğretmen okulunun son sınıf öğrencileri ikişer aylık dönemlerde benim bulunduğum köye kalabalık gruplar halinde

uygulamaya geliyorlardı. Dördüncü, beşinci sınıfları okutmam nedeniyle de ağırlık benim sınıflarımda toplanıyorlardı. Onlar öğretmenliğe ilk adımı atmanın heyecanı içerisindeydiler. Meslek dersleri öğretmenleri de bizimle bağlantı içerisinde oluyorlardı denetleme açısından böylesi bir haşır neşirlik içerisinde o Taylandlı derslere giriyordu. Bir gün yönelttiği bir soruyu hiç unutmuyorum, dedi ki, tabi bir çevirmen aracılığıyla,'' Bizi burada UNESCO köy enstitü uygulamasını görün diye gönderdi;ama görüyorum ki siz bu kurumları kapatıyorsunuz. Benim kafam karışık… Okuldaki yaşantıya bakıyorum. Bizim ülkemizde de keşke böyle okullar olsa diye özlüyorum ama siz bir yandan da kapatıyorsunuz. Bunu anlamıyorum. Bizde de belki Atatürkler çıkar böyle uygulamalar yaparız.'' dediğini hiç unutmuyorum. (İlyas Küçükcan, Kişisel Görüşme, Şubat 2014).

Köy enstitülerinin kapatılışını takip eden bir süreçte bir uygulamayı denediler. Amerika'daki kırsal eğitimi burada uygulamaya çalışıldı. Kate Wofford'un yazdığı kitabı

‘’Köy Okullarında Öğretim’’ adıyla çevirttirerek Bakanlık, bu kitabı köy okulu öğretmenlerinin rehber alması istedi. Ama kitapta yazılanlarla o dönemki Türkiye’nin toplumsal yapı itibariyle köyün gerçeklerine hiç uymuyor. Hatta bu uygulama kapsamında Tevfik İleri’nin Bakanlığı döneminde Demokrat Partiye yakın 75 kişi, o uygulamayı Türkiye’ye taşısınlar diye 11 ay süreyle eğitim almak için Amerika’ya gönderildiği görülmektedir. Ancak uygulamanın başarıya ulaştığı gözlemlenememiştir.

Köy Enstitülerinin kapatılmasını Sabahattin Eyüboğlu şu şekilde değerlendirmiştir:

> Her devrimci kurum gibi Köy Enstitülerini de dışarıdan ve içeriden yıkanlar oldu. Dışarıdan yıkanlar bilerek bilmeyerek paranın uşaklarıydı. İçeriden yıkanlar, bilerek bilmeyerek paranın uşaklarının uşakları oldu. (Eyüboğlu, 1977: 273).

CHP’nin idealist ve yaptırımlara dayalı bir homojenleştirmeyi içeren kültürel modernleşme DP’nin Mayıs 1950’de iktidara gelmesiyle hızla terk edilmiştir.

Halkevleri, Köy Enstitüleri kapatılmış, tutan ve tutmayan devrimler anlayışı ile başta laiklik olmak üzere Kemalizm'in bazı ilkeleri oldukça yumuşatılmıştır. İzlenen bu yumuşama politikaları ile 1930'ların radikal modernleşme anlayışı bitirilerek muhafazakâr modernleşme anlayışı egemen kılınmıştır (Kahraman, 2002: 136 ve Kaçmazoğlu, 2012: 69-78).

1.2. KÖY ENSTİTÜLERİNİN TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNDE YERİ VE ÖNEMİ

Köy enstitülerinin Türk eğitim tarihi içinde Türklere özgü olan ender kurumlardan biri olduğu ve sadece eğitimsel boyutu olmayan aynı zamanda toplumsal ve kültürel boyutu da olan insanı çok yönlü yetiştirmeyi amaçlayan eğitim kurumları olduğu görülmektedir. Enstitüler II. Dünya Savaşı'nın güç koşullarında ortay çıkması ve kısa zamanda yurdun dört bir yanında ilköğretim hamlesiyle sadece Türk eğitim tarihi için değil birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile UNESCO tarafından hayranlık duyulan, örnek kabul edilen bir eğitim ve toplum kalkınması projesidir. Eğitim sistemimizde kaynağını yine

kendisinden alıp ve sadece köy için öğretmen yetiştiren kurumlar olan köy enstitüleri için yaygın ve yanlış olan bir anlayış sadece köye öğretmen yetiştiren kurumlar olarak algılanmasıdır. Köy enstitülerinin sadece Köye öğretmen yetiştiren kurumlar olmaması köye yarayan başka meslek erbabını da yetiştirmesi ve köyü, köylüyü kalkındırma hamlesi olarak sadece bir eğitim projesi değil aynı zamanda bilinçli, demokratik ve Atatürk devrimlerini benimsemiş Atatürk'ün "Köylü milletin efendisidir." övgüsüne mazhar olacak bir toplum yaratma projesi olduğu görülmektedir.

Köy enstitüleri projesinin ömrü II. Dünya Savaşı süresi ile sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır. Savaşın bitmesiyle Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu dünyanın ortaya çıkması Türkiye'nin Sovyet Rusya ve Amerika'nın başı çektiği batı ülkeleri arasında kalmasına neden olmuştur. İç politikada ortaya çıkan çok partili hayata geçiş ayrıca 1950 yılında DP'nin, iktidara gelmesiyle Türkiye'yi ''küçük Amerika'' yapma projesiyle Köy Enstitülerini kapatmak istediği görülmektedir. Ayrıca Amerika'dan getirtilen yabancı uzmanlar ile köy enstitülerinin demokratikleş-

tirmek adı altında yozlaştırıldığı ve Amerika'nın Marshall yardımı çerçevesinde Sovyet benzeri kurumların kapatılması maddesi ile komünist ve Sovyet yanlısı olarak nitelendirilen köy enstitülerinin kapatıldıkları anlaşılmaktadır. Enstitü mezunlarına göre kısa süren bir hasat, yarım kalan bir rüya olan Köy enstitülerinin kapatılmasıyla ilköğretim seferberliği sekteye uğramış birçok okulun öğretmensiz birçok köyün okulsuz kaldığı görülmüştür.

Köy enstitülerinin kapatılması eğitim sistemimizin tekrar geriye dönmesine neden olurken yüzlerce yetişmiş nitelikli öğretmen ve eğitmenlerin gözden çıkarılmasına çeşitli sürgün ve soruşturmalarla meslekten el çektirilmesine ve bakanlık tarafından entelektüel sermayemiz olan köy enstitülü kişi ve kurumların sistematik bir biçimde etkisizleştirilmesine neden olmuştur. Köy enstitülerini fiilen kapatan DP Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri TBMM gizli oturumunda şunları ifade etmiştir:

> *(...) Bir noktaya daha temas edeceğim. Köy Enstitüleri'ni nasıl teslim aldınız dediler. Kendileri gayet iyi bilirler; Komünizmin telkin unsurlarından*

birisi de, aile mevhumunu yıkmak, yok etmektir. Din mevhumunu yıkmak nasıl gayelerinden biri ise; aile müessesesini yıkmak da diğer gayelerinden biridir. Birtakım genç insanların komünizme katılımlarını temin etmek için buldukları çare, para yerine serbest cinsi münasebettir. Gençler bununla avlanıyor arkadaşlar. Köy Enstitülerinin bir feci manzarası da budur. Dağ başlarında kurulmuş olan, Valilerin ve Maarif Vekâleti umumi müfettişlerinin girmesi yasak edilen ki, bu arkadaşlar her yere girer oraya giremezler. Bu müesseselerde 500 erkek çocuğun, yanında hepsi 16, 20, 22 yaşlarında 60 - 70 kız çocuğu beraber okur, beraber çapa çapalar. Beraber horon oynar. Gece yan yana pavyonlarda yatar. Bu yüzden nice çocuklar düşmüştür. Bu gizli celsede söylenebilir. Nice köy kızları serbest fuhşa teşvik edilmiştir. Bunu Reşat Şemsettin'den sonra teslim aldığımız zaman oradaki kızları toplayarak, ayırarak, İzmir 'de tertemiz bir yuva içinde toplamak ve ayrı bir kız enstitüsü haline getirmek ve böylece bu memleket içindeki çıbanbaşlarını temizlemek çok

şükür olsun bize nasip oldu (TBMM Tutanak Dergisi, 1951: 43).

Kuruluşu sırasında çok yüksek meblağlarla yapılacak işleri çok düşük meblağlarla yapıldığı kurumlar olan köy enstitülerinin devlet maliyesine çok fazla yük getirmediği görülmektedir. bir enstitünün 35.000 liraya yapılacak olan elektrik işini 500 lira yapılması enstitülerde tasarruf tedbirlerine ve kamu yararına hareket edildiğinin bir göstergesi olduğu görülmektedir. Ayrıca iş içinde iş vasıtasıyla iş için eğitim anlayışıyla üretime dönük kurumlar olması nedeniyle devlete fazla yük olmadan kendi iaşesini kendisi temin eden, kendi ders araç gereç ve aletlerini kendisi üreten kurumlar olması üzerinde durulması gereken hususlardan biri olarak görülmektedir. Üretmeden tüketmenin en büyük ahlaksızlık olarak görüldüğü enstitülerde, çalışmadan tüketenler insanlığın yüzkarası olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

Köy enstitülerinin kapatılmasından uzun yıllar geçmesine rağmen hala köye öğretmen bulunulamaması, hala tam manasıyla demokrasinin toplumun tüm katmanlarına yayılamaması ve halkın demokrasiyi benimseyememesi,

hala eğitim sisteminin rayına oturtulamaması ve hala Amerikalı uzmanlar getirerek eğitimi düzeltmesi için onlardan medet beklenilmesi enstitü hareketinin kapatılmasıyla sekteye uğrayan ve göze çarpan hususlardır. Köy Enstitülerinden sonra yıllarca ohm kanunu öğretildi ama öğrencilere hayata karşı dirençli olmak öğretilemedi. Köy Enstitüleri'nin eğitim sistemimiz içinde çok özel bir yeri olduğu ve köy enstitüleri deneyiminden çıkarabilecek daha çok ders olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Türkiye'de köye yararlı öğretmen ve diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere köy enstitülerinden önce de değişik eğitim kurumlarının açıldığı görülmektedir. Ancak bu eğitim kurumları ile köylerde beklenen değişim ve canlanmanın sağlanamadığı anlaşılmaktadır. Bunun birkaç önemli nedeni şu şekilde söylenebilir:

Köy sorununun ülkeyi yönetenlerce tüm boyutlarıyla tam algılanamadığı görülmektedir. Aslında cumhuriyet bürokratlarının da genellikle eskiler gibi işe tam sarılamadıkları sorunu gözlerinde büyüttükleri söylenebilir. Köy enstitülerinin kuramcısı, kurucusu ve baş yöneticisi İsmail Hakkı Tonguç'un belirttiği gibi "1935'e kadar geçen yıllar bocalamalarla geçirilen yıllardı." Tonguç'a göre çözümsüzlüğün temel nedeni, bu işlerle sorumlu tutulanların "gerçek köyü bilmemeleri" ya da "bilmezden gelmeleri" idi. Çünkü işe girip başaramazlarsa daha üst makamlara geçemeyeceklerdi.

Öte yandan o yıllarda, Köye gönderilen öğretmen ve diğer kamu görevlileri köyün koşullarında yaşayabilecek ve oraya hizmet verebilecek nitelikte yetiştirilmedikleri, toplumun yoksul kesimlerinden alınıp yetiştirilen öğretmenlerin bile köyden kaçmanın yolunu aradıkları görülmektedir.

Ayrıca sorunun nicel ve nitel boyutuna bakıldığında 1935'li yıllarda kırk bin köyden sadece 5400'ünde (o da üç yıllık) ilkokul olduğu; okul açabilen köylerde gelişmiş, nispeten büyük köyler olduğu; ülkedeki köylerden 32 bininin (%80) nüfusu dört yüzden az, bunlardan 16 binininki (%40) yüz elliden az olduğu; ayrıca bu köylere uzak birçok köy altı yerleşim birimlerinin olduğu; köyler, yoksul, ıssız, bitkin, devlete güvenemeyen ve ürkek insanlarla dolu olduğu görülmektedir (Tonguç,1946).

1940'a gelindiğinde ise II. Dünya Savaşı'nın sınırlarımıza dayandığı, ülkenin tüm ekonomik kaynakları ve genç iş gücünün silahaltına alındığı görülmektedir. 1930'ların ortalarında girişilen sanayi hamlesinin de bu yüzden durduğu görülmektedir.

Kısacası, bu koşullarda köyün işine yarayacak yeni tip elemanların yetiştirilmesi, bu zorlukları göze alabilmeye bağlı olduğu söylenebilir. Bunun için önce kısa ve uzun vadeli planlar yapılıp yönetimde söz sahibi olacak yetkin elemanlara ihtiyaç olduğu görülmektedir. Atatürk'ün, birçok denemeden sonra 1935'in başında, Millî Eğitim Bakanlığı görevine, Millî Mücadele'de kurmaylığını yapan değerli eski asker ve siyaset adamı Saffet Arıkan' getirdiği; Arıkan'ın ise, Nafi Atıf Kansu, Cevat Dursunoğlu gibi eğitimci politikacıların görüşlerini de alarak İsmail Hakkı Tonguç'u (Köylü İsmail Hakkı) İlköğretim Genel Müdürlüğüne getirdiği görülmektedir. Tonguç'un, o günün eğitimcileri arasında köy kökenli olan tek kişi olduğu ve zor koşullarda okumuş, yetkin ve yürekli bir vatansever olduğu anlaşılmaktadır. Tonguç'un, o günlerde (bugünkü adıyla) hem Bakanlık Eğitim Teknolojilerinin hem de gözde bir eğitim kurumu olan ve önemli müfettiş kaynağı olan Gazi Eğitim Enstitüsü'nün müdürü olduğu görülmektedir.

Kendisine geniş yetkiler verilen Tonguç'un yirmi yılı (1936-1955) kapsayan aşamalı plan ve projeler geliştirdiği; denemeler yaptığı ve köy enstitüleri hareketini başlattığı; bu iş için, işbaşında tanıdığı, genç, idealist, becerikli elemanları bulup görevlendirdiği görülmektedir.

Sınıra dayanan II. Dünya Savaşı'nın yuttuğu ekonomik kaynakların yerini doldurmanın çok büyük sorun olduğu; bunun için boş Anadolu toprağı ile eğitimin niteliğinden yararlanıldığı; enstitülere verilen geniş tarım alanları enstitü eğitici ve öğrencilerinin emeği ile ıslah edilip ekime açıldığı; enstitülerin giderlerinin önemli bir kısmının bu kaynaklardan sağlandığı; görülmektedir. Bu yolla yapılan eğitimin; yetişen adayları, eskisinin aksine köyde tutabilecek becerilerle de donattığı anlaşılmaktadır.

Bu yeni tip eğitim için köylerden yetenekli, üretime zaten yatkın olan öğrencilerin toplandığı görülmektedir. 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu," enstitülere yetenekli köylü çocuklar seçilerek alınır" diyordu (m.3). Böylece hem eğitime gür bir kaynak yaratıldığı, hem de toplumun en yoksul kesimini oluşturan köylülere eğitim hakkı

sağlandığı görülmektedir. Köy enstitülerinin eğitim tarihimiz açısından yeri ve önemi hakkında şu tespitler yapılabilir:

a) Köy enstitüleri sisteminde eğitimin, kişilerin kendi kaderini değiştirme bilincini ve gücünü geliştirdiği görülmektedir.

b) Bilinçli, becerikli ve vatansever bir kadronun; aklını kullanarak toplumun yoksul kesimlerine, onların enerjilerini de seferber ederek zor koşullarda da eğitim hakkını sağladıkları görülmektedir.

c) Sorumlu bir yönetimin her zaman bu yetkinlikte bir kadro çıkarabileceği, yine köy enstitüsü deneyimi ile kanıtlandığı söylenebilir.

d) Köy enstitülerde; iyi bir eğitim ortamı hazırlanarak herkesin, yeteneğine uygun bir meslek seçtiği, bunun gereklerini öğrendiği görülmektedir.

e) Köy enstitülerindeki; çağdaş, çok yönlü bir eğitimin, bireyin aklını özgürleştirirken onu sorumlu, üretken bir yurttaş olarak da yetkinleştirdiği görülmektedir.

f) Köy enstitülerindeki çağdaş eğitimin, yerel kültürü işleyerek ulusal kültürün gelişmesine ve giderek evrensel kültüre katkı sağladığı görülmektedir.

g) Köy enstitüleri, eğitim yoluyla toplumu etkilemenin en güzel örneklerini sergilediği; eğitim topluma ve bireylere, günlük yaşamları için somut yararlar sağladığı görülmektedir.

h) Köy enstitülerinde; çocuklara ve gençlere sorumluluk vererek, onları kararlara, üretime ve yönetime katarak gerçek bir ahlak eğitimi verildiği görülmektedir.

i) Köy enstitülerinde; yurt ve çevre sevgisinin, çevreyi koruma alışkanlığının çevre için bir şeyler yaparak kazandırıldığı görülmektedir.

Özetle, köy enstitülerinin diğer okullarda olduğu gibi yapılı ve kurulu binalarda eğitim ve öğretime başlamamıştır. Sayısı 21 olan köy enstitülerinde bir veya ikisi haricinde hemen hemen hepsi boş bir arazi üzerinde, çadırlara yerleşmiş olarak temelleri atılmıştır. İsli çadırlardan elektrikle aydınlanan binalara geçişin öyküsü

olan köy enstitülerinde müteahhit yoktur, gündelik ile çalıştırılan yüzlerce işçi yoktur, devlete yüzbinlere mal olan bir masraf yoktur. Taşları öğrenciler tarafından taşınan, kireçleri öğrenciler tarafından yakılana, tuğlaları öğrenciler tarafından kesilen, kumları öğrenciler tarafından elenen temelleri öğrenciler tarafından kazılan yapılar vardır. Köy enstitülerinin meydana çıkardığı en büyük gerçek Türk köylüsünün pek çok meziyet ve kabiliyetlerinin mevcut olduğudur.

KAYNAKÇA

3238 Sayılı Köy Eğitmenleri Kanunu (1937, 24 Haziran), *T.C. Resmi Gazete,* Sayı 3639

Akşin, S. (1997), *Çağdaş Türkiye (1908- 1980),* Umut Yayınları, Ankara.

Altunya, N. (2010), *Köy Enstitüsü Sitemi Toplu Bakış*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul.

Apaydın, T. (2012), *Köy Enstitüsü Yılları,* Literatür Yayınları, İstanbul.

Arslan, B. (2008), ‘’Türk Eğitim Sisteminde Köy Eğitmenleri,’’ *Eğitim Mirasımız Köy Enstitüleri: Uygulanabilirliği ve Model Çalışmaları Sempozyumu,* Literatür Yayınları, Ankara.

Aydoğan, M. (2007), *Tonguç’a Mektuplarla köy Enstitüsü Yılları,* KEÇEV Yayınları, Ankara.

Balkır, S.E. (1998), *Eski Bir Öğretmenin Anıları*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul.

Başaran, İ. E. (2000), *‘’Köy Enstitüsü Sistemi’nin Örgütsel Yapısı’’* içinde Kuruluşunun 60.Yılında Köy Enstitüleri, Atatürkçü Düşünce Derneği, Bulancak Şubesi Yayınları, Samsun, s. 81-97.

Bayır, F.O. (1971), *Köyün Gücü*, Ulusal Basımevi, Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü (1967), *Milli Eğitim Hareketleri,* DİE Yayınları, Ankara.

Dönmez, R. (1945), ‘’Hasanoğlan Köy Enstitüsünün Kısa Tarihçesi,’’ *Köy Enstitüleri Dergisi,* Cilt 1, Sayı 27, s. 27-28.

Duhamel, G. (1998), *Yeni Türkiye: Bir Batı Devleti (*Çev. C. Yücel), Cumhuriyet Yayınları, Ankara.

Dündar, C. (2000), *Köy Enstitüleri*, İmge Kitabevi, İstanbul.

Erçelebi, H. (1998), “Yurdun Efendisi Köylüdür,” *Atatürk’ün Cumhuriyet’in İlanından Sonraki Hedefleri Sempozyumu,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s. 15-26.

Evren, N. (1998), *Köy Enstitüleri Neydi, Ne değildi*, Güldikeni Yayınları, Ankara

Gedikoğlu, Ş. (1971), Evreleri, *Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri*, İş Matbaacılık ve Ticaret Yayınları, Ankara.

Kaçmazoğlu, H. B. (2012), *Türk Sosyolojisinde Temalar 1: Türkçülük İslamcılık Muhafazakârlık,* Doğu Yayınları, İstanbul.

Kahraman, H. B. (2002*),* “Bir Zihniyet, Kurum ve Kimlik Kurucusu Olarak Batılılaşma” içinde Kocabaşoğlu, U. (ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce:*

Modernleşme ve Batıcılık, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 125-141.

Kanar, H. (1990), *Köy Enstitüleri Eğitimde Atılım,* Selvi Yayınları, Ankara.

Karaömerlioğlu, A. (1998), "Köy Enstitüleri Üzerine Düşünceler", *Toplum ve Bilim*, (Bahar) Sayı 76, s. 56-85.

MEB (1940), *Maarifle İlgili Kanunlar,* İstanbul: Maarif Matbaası.

MEB (1941), *Köy Enstitüleri I*, Ankara: Maarif Matbaası.

Olman, B. (2006), *Diyalektiğin Dansı* (Çev. C. Saraçoğlu), Yordam Kitap, İstanbul.

Öztürk, K. (1968), *Cumhuriyet Hükümetleri ve Programları,* Ak Kitabevi, İstanbul.

Tekben, Ş. (1947), *Canlandırılacak Köy Yolunda*, Akçadağ Köy Enstitüsü Yayınları, Malatya.

Tonguç, E. (2001), *Bir Eğitim Devrimcisi: İsmail Hakkı Tonguç (Yaşamı, Öğretisi, Eylemi) I*, Güldikeni Yayınları, Ankara.

Tonguç İ. H. (1946), *İlköğretim Kavramı,* Remzi Kitabevi, İstanbul.

Tonguç, İ. H. (1990), *Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları,* Çağdaş Yayınları, İstanbul.

Tonguç, İ. H. (1998), *Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy*, Ankara: Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara.

Tonguç, İ. H. (1998), *Kitaplaşmamış Yazıları*: Cilt I, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara.

Türkoğlu, P. (2009), *Tonguç ve Enstitüleri*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Uzer, T. (1939, Mayıs 13), ‘’Genel Müfettiş Tahsin Uzer’in Anıları’’, *Yeni Yol,* s. 3

İstatistik Umum Müdürlüğü (1938), *Küçük İstatistik Yıllığı 1937-1938,* Devlet Basımevi. Yayın No:129, Ankara.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (1940, 17 Nisan), Devre 6, Cilt 10, İçtimai 1, s. 66-99

3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu (1940, 22 Nisan) *T.C. Resmi Gazete, Sayı 4491*

TBMM Tutanak Dergisi (1951, 19 Kasım), Dönem 9, Cilt 10,Toplantı 2, (Gizli oturum) s. 43

ÖZGEÇMİŞ

Abdullah ELMAS 05.05.1986 tarihinde Kahramanmaraş-'ın Çağlayancerit ilçesinde doğdu. Kahramanmaraş 19 Mayıs Lisesi'ni bitirdi. Lisans Eğitimini Atatürk Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği ve Sosyoloji Anadolu Üniversitesi Kamu Yönetimi ve Tarih; Yüksek lisans eğitimini TODAİE Kamu Yönetimi alanında tamamladı. Halen Siirt Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak görev yapan Abdullah ELMAS evli ve üç çocuk babasıdır. Temel ilgi alanları, Köy enstitüleri, Türkiye'de eğitim kurumalarına yönetici yetiştirme ve atama politikaları, eğitimde program geliştirme, Türk eğitim tarihi ve eğitim denetimidir.

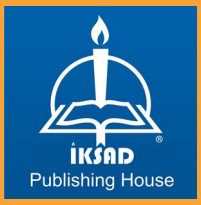

ISBN: 978-625-7279-96-3